

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

СТЕПАН КОСТЬ

ВСТУП ДО ЖУРНАЛІСТИКИ
НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

ЛНУ імені Івана Франка
Львів 2022

УДК 070(075.8)

К 72

Рецензенти:

доктор наук з соціальних комунікацій *І. З. Павлюк*

(Інститут літератури імені Тараса Шевченка НАН України);

кандидат історичних наук *Ю. О. Романишин*

(Львівська наукова бібліотека імені Василя Стефаника НАН України);

кандидат філологічних наук *С. С. Хороб*

(Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника)

*Рекомендовано до друку Вченою Радою Львівського національного
університету імені Івана Франка*

(Протокол № 29/5 від 22 травня 2022 р.)

Кость Степан

К 72 Вступ до журналістики : навч. посіб. / Степан Кость. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2022. – 512 с.

ISBN 978-617-10-0771-0.

Навчальний посібник згідно із курсом «Вступ до журналістики» має пропедевтичний характер. Його завдання – ознайомити студентів із професією журналіста, дати знання про сучасну журналістику та її особливості. Розглянуто світову передісторію української журналістики, журналістику як соціальний інститут та її еволюцію, функції та принципи журналістики, журналістику як творчість, правові й морально-етичні аспекти журналістики, журналістські жанри. Окремий розділ присвячено темі «Журналістика і війна», в якому використано сучасний матеріал.

Для студентів факультетів журналістики.

УДК 070(075.8)

ISBN 978-617-10-0771-0

© Кость С., 2022

© Львівський національний університет
імені Івана Франка, 2022

Зміст

Хто хоче стати журналістом (замість передмови)	4
Вступ	12
Розділ 1. Світова передісторія української журналістики	21
1.1. «Пражурналістика» чи «протожурналістика»?.....	21
1.2. Журналістика після Гутенберга.....	38
1.3. Зміст поняття «українська преса».....	52
1.4. Історія української преси (короткий огляд).....	69
Розділ 2. Журналістика як соціальний інститут і професія (еволюція, трансформація, зникнення?)	106
2.1. Що таке журналістика?.....	106
2.2. Тенденції розвитку сучасної журналістики як соціального інституту.....	111
2.3. Чи зникне журналістика як професія?.....	137
2.4. Структура сучасних засобів масової комунікації.....	150
Розділ 3. Функції і принципи журналістики	163
3.1. Функції журналістики.....	163
3.2. Принципи журналістики.....	178
3.3. Журналістика і пропаганда.....	184
Розділ 4. Журналістика як творчість	207
4.1. Поняття творчості в журналістиці.....	207
4.2. Професіограма журналіста початку XXI століття (про ідеальну модель журналістики й ідеальний образ журналіста).....	232
Розділ 5. Свобода слова і творчості в журналістиці	248
5.1. Поняття свободи і журналістика.....	248
5.2. Законодавча база свободи слова і творчості.....	271
5.3. Свобода слова і цензура.....	277

Степан КОСТЬ
ВСТУП ДО ЖУРНАЛІСТИКИ

Розділ 6. Правові й морально-етичні основи журналістики.....	291
6.1. Закони України про засоби масової інформації.....	291
6.2. Професійна етика журналіста (чи етос журналістської професії?).....	300
6.3. Стандарти журналістики.....	317
Розділ 7. Загальна характеристика жанрів.....	329
7.1. Інформаційні жанри.....	329
7.2. Жанри журналістської аналітики.....	335
7.3. Від «класики» до сучасності (про жанри журналістики цифрової епохи).....	361
Розділ 8. Журналістика і війна.....	371
8.1. Антиукраїнські війни Росії.....	371
8.2. Концептуальні засади воєнного дискурсу.....	398
8.3. Про «нейтральність» журналістики під час війни.....	408
«Постскрипtum» до посібника: хто буде журналістом (замість післямови).....	433
Історія технічного розвитку медій у датах (від Гутенберга до інтернету).....	444
Список рекомендованої літератури.....	446
Додатки.....	448
Сучасна журналістика в термінах, поняттях, виразах.....	448
Українська журналістика у ХХІ столітті: хроніка подій (за матеріалами «Телекритики» і «Детектору медіа»).....	468
Примітки.....	500
Іменний покажчик.....	509

Хто хоче стати журналістом? (Замість передмови)

Віддавна лежали в мене серед матеріалів до історії української преси виписки із фейлетону М. Рудницького (у ч. 11 газети «Назустріч» за 1936 рік) під такою ж назвою «Хто хоче стати журналістом?». (М. Рудницький був найстаршим у родині, де були ще Володимир, Мілена, Іван та Антон; І. Кедрин-Рудницький згадував згодом, що після передчасної смерті батька мати «хоча не українка з роду [походила з єврейської родини. – С. К.], з пієтизму до свого покійного чоловіка перейнялась українським духом і вросла в український ґрунт. Посилала синів до українських шкіл, усім дітям, що були малолітніми в часі смерті батька, дала високу освіту»¹. Найбільш відомі з цієї родини – Іван Кедрин-Рудницький та Мілена Рудницька, публіцисти, громадські діячі і в Галичині міжвоєнної доби, й на еміграції. (М. Рудницький – літературний критик, літературознавець, перекладач, журналіст; поет; після приходу радянської влади в липні 1944 року, на відміну від своїх братів і сестри, не виїхав на Захід і був професором кафедри української літератури у Львівському університеті імені Івана Франка). М. Рудницький написав цей фейлетон з нагоди сторіччя періодичної преси, яке мали святкувати в червні того ж року у Франції (хоча це був, на мій погляд, формальний привід). Він прекрасно володів пером, але в політичному житті участі не брав, уважав, що письменни-

¹ Іван Кедрин. Життя. Події. Люди: Спомини і коментарі. Нью Йорк: Вид. кооператива «Червона Калина», 1976. С. 15.

Степан КОСТЬ
ВСТУП ДО ЖУРНАЛІСТИКИ

кові не потрібен світогляд. У фейлетоні він оцінив і стан української журналістики. Оцінка його далека від компліментів, але багато в чому він висловив і слушні думки, які й сьогодні актуальні. Виявляється, при редакції газети «Назустріч» була «психотехнічна порадня», яка влаштовувала лекції для абітурієнтів, щоб ознайомлювати їх з різними професіями, які вони могли б собі вибрати. Щодо журналістики, то «є між тими професіями теж журналістика. Чи можна справді називати професією працю, за яку в нас хапаються в крайньому випадку, як ті, що йдуть на дно – бритви?» Парадоксальна оцінка і скептичне ставлення до української журналістики. І необґрунтоване, бо вже на той час (середина 30-х років ХХ століття) вона мала величезні здобутки. Молодший брат (Іван Кедрин), провідний журналіст і один із трьох членів редакційної колегії «Діла», був іншої думки, протилежної, про українську пресу). М. Рудницький у фейлетонному стилі висловився про проблеми й вади української преси, він не погоджувався з тим, що українська преса повинна виховувати, підбадьорювати маси, вести їх за собою, і посилався при цьому на досвід європейської преси. М. Рудницькому не подобалася залежність журналіста від видавця, те, що українське суспільство не має газет інформаційного типу, що українська преса – партійна, ідеологічна, пропагандистська, що журналіст бере на себе роль проповідника – «навертає своїх читачів на якусь ідеологію, партію, орієнтацію і називає це «патріотичною та ідейною працею». Отже, М. Рудницький некритично ідеалізував досвід європейської преси, а, оцінюючи діяльність української, не брав до уваги те, що це преса державницького, але поневоленого народу.

Проте я хочу зацитувати ту частину фейлетону, в якій М. Рудницький висловив цілком слушні думки: «Журналіст, який, пишучи сам, уміє вчитись розуміти факти та події, які передає своїм читачам, може розвиватись ціле життя і ніколи не втомить своїх передплатників пустомельщиною. Кожна новинка, яку переписуємо з чужої преси, потребує окремого зна-

ХТО ХОЧЕ СТАТИ ЖУРНАЛІСТОМ (замість передмови)

ння, відповідно до того, з якої вона царини: медицини, фізики чи геології. Коли знаєте добре якусь спеціальність, перевірте, як виглядають новини з тої спеціальности у щоденній пресі: в кожному реченні нісенітниця.

Журналістика, це, на жаль, така професія, де треба щодня швидко, не надумуючись, записати відповідну кількість паперу, на означений час, на всляку тему. Коли пів року пишете про все і це йде до друку для вжитку тисячів, легко повірити одного дня, що розумієтесь на всьому. Той сам денникар, який може обурюватися на англійців і французів, які не знають, де лежить Тернопіль, може без ніяких сумнівів писати про соціальний лад Англії та Франції, що і про перспективи їх розвитку, хоч сам не знає ні мови, ні історії, ні географії, ні психології, ні... преси тих країв.

Чорнило – така сама отрута, як горілка чи опій – запаморочує, дає солодку оману від уявлених образів, серед яких лине душа «Переможця». Журналіст, що може щодня безкарно заповнювати пів сторінки газети, за два тижні виляє з себе все, що втягнув за ціле життя – і кілька літ буде перемелювати тих самих кілька ідейок, не маючи навіть спромоги доповнити їх лектурою. Хто раз повірив у свою ролю провідника, не має часу вчитись, – бідолаха вже тільки вчить інших.

Тужимо за зрілою рідною пресою так само, як за власними літаками, кораблями, дипломатами, фабриками. Може нове покоління, що матиме змогу вчитись її від великих старих народів з довір'ям до їх досвіду та розуму, матиме те щастя, що оцінюватиме наше життя з перспективи великих європейських столиць і на світові події дивитись як на поодинокі приклади тяжкої, довгої лекції. Нам сьогодні здається, що можемо вчити своїх читачів буцім-то нижчих від нас, сліпих, вічно спрагнених нашого слова. І мало який наш журналіст думає про те, що або його читачі є так само інтелігентні, як він і не треба подавати їм щодня сосу без м'яса, або вони потребують передовсім м'яса – фактів, новин, інформацій з усього світа.

Степан КОСТЬ
ВСТУП ДО ЖУРНАЛІСТИКИ

Якби скласти редакцію з десяти найбільших учених та письменників і вони невпинно хотіли добувати моральну науку з подій, замість їх описувати, то за пів року весь їх талант і газета – скінчені. Журналіст, коли не хоче знудити своїх читачів і не хоче показати дна своєї випорожненої голови, мусить уміти із скромністю безіменного автора відтворювати події так, щоб кожний міг думати ними самостійно.

Та може для цього журналіст мусить мати дві речі: змисл для свободи і для літератури.

Знаєте дилему нашої преси?

Щоб поставити в нас справжній європейський щоденник, для цього треба бодай одного інтелігентного земляка, що має 100.000 доларів. А який інтелігентний земляк, що має 100.000 доларів, зважиться їх вложити в український щоденник?».

Поясню, чому я вдався до історичного екскурсу. Як студент я слухав лекції Юліана Рядька, Теоктиста Пачовського, Йосипа Дідика, Михайла Дармограя. Це були типові галицькі інтелігенти (і за освітою, і за вихованням) «старої дати» і дорадянського періоду. Відмінність між ними і більшістю радянських викладачів (особливо з ідеологічних кафедр) не помітити було важко. М. Рудницький працював на кафедрі української літератури, його я бачив лише в бібліотеці, але після другого курсу дозволили відвідувати бібліотеку рідкісної книги (філіал бібліотеки імені В. Стефаника АН України), то там можна було читати його публікації, написані легко, дотепно, в яких мене вражала європейськість мислення і ерудиції (публікації й поезії Ю. Редька в молодіжних і студентських журналах я читав уже згодом, на зламі 80–90-х років, коли відкрили «спецфонди» бібліотек). Зрештою, М. Рудницький не міг бути для мене авторитетом в оцінці західноукраїнської преси, яку я почав досліджувати, власне, після відкриття спецфондів: його аполітичність у міжвоєнну добу, те, що він залишився у Львові, якому загрожувала радянська окупація, його співавторство (навіть якщо воно було ви-

ХТО ХОЧЕ СТАТИ ЖУРНАЛІСТОМ (замість передмови)

мушеним) з В. Беляєвим антиукраїнської публікації (а В. Беляєв – не лише автор «Старої фортеці», він був у складі «Всесоюзної надзвичайної комісії з розслідування звірств гітлерівців і українських націоналістів, підтримуваних греко-католицькою церквою») імпонувати мені не могло. Зазначу, що через те його й нема в переліку «людей боротьби й ідеї» (маю на увазі біобібліографічний покажчик «Західноукраїнська преса першої половини ХХ століття: люди боротьби й ідеї», який я видав 2019 року для спеціалізації «Воєнна журналістика»; в цьому покажчику в коротких словникових статтях відображено життєвий і творчий шлях тих журналістів, публіцистів, державних і громадських діячів, які ідею української державності захищали не лише у своїх публікаціях, але й зі зброєю у руках, які писали чорнилом і власною кров'ю. Серед них (а в цьому навчальному посібнику понад 500 прізвищ) є Іван Кедрин-Рудницький, є Мілена Рудницька, але нема їхнього старшого брата – Михайла Рудницького. Проте у фейлетоні «Хто хоче стати журналістом?» М. Рудницький порушив важливу проблему. Мені сподобалася відвертість принципового запитання, в якому відчувалася і пересторога перед «рожевими», романтичними уявленнями про журналістську професію, і слушні (хоча й неповні) думки про те, що потрібно для того, щоб стати журналістом. Проблема справді була і є актуальною.

Професія українського журналіста була небезпечною в Польщі упродовж усієї міжвоєнної доби. В ув'язненні побували (назву за абеткою найвідоміших) М. Арсенич, О. Бабій, М. Бажанський, С. Бандера, С. Баран, В. Бачинський, О. Бойдуник, Ю. Вассиян, С. Волинець, І. Габрусевич, М. Гнатишак, Б. Гнатевич, Ю. Головінський, Д. Донцов, А. Драган, М. Дужий, Є. Зиблікевич, В. Кархут, В. Качмар, М. Качмар, Д. Квітковський, М. Колодзінський, Б. Кордюк, З. Коссак, Б. Кравців, В. Кук, М. Лебедь, С. Ленкавський, В. Мартинець, З. Матла, М. Матчак, Д. Мирон, П. Мірчук, І. Міtringa, С. Охримович, Р. Паладійчук, Д. Паліїв,

Степан КОСТЬ
ВСТУП ДО ЖУРНАЛІСТИКИ

З. Пеленський, М. Прокоп, Д. Ребет, Л. Ребет, Ф. Ревай, Я. Старух, Б. Стебельський, С. Стебельський, Я. Стецько, Р. Сушко, В. Целевич, Д. Штикало, В. Янів. У боротьбі з німецькими й радянськими окупантами упродовж Другої світової війни й повоєнних років загинули Р. Шухевич (Головний командир УПА) і майже всі провідні публіцисти українського збройного підпілля (ОУН–УПА–УГВР) – Я. Бусел, Р. Волошин, О. Дяків, Д. Маївський, Д. Мирон, І. Міtringа, Й. Позичанюк, Я. Старух, П. Федун (Петро Полтава). Німецькі окупанти розстріляли в Бабиному Яру Олену Телігу та її соратників, у гестапівській катівні загинув Олег Ольжич. Ще раніше радянські спецслужби вбили С. Петлюру і Є. Коновальця, прискорили смерть М. Грушевського. Жертвою й самовідданою була праця тих, хто вже в радянські часи (50–80-ті роки) був причетний до видання «самвидавної» преси. Що нині знають ті, хто хоче бути журналістом, про тих журналістів, яких я назвав? Я не стверджую, що можна чи треба скопіювати біографію когось іншого, але, вибудовуючи свій життєвий і творчий шлях, ми не можемо обійтися без духовного і політичного досвіду своїх попередників. У їхніх біографіях – відображення життя держави й суспільства, а в сюжет української історії вклинено й індивідуальні біографії.

Історія української преси цікава й тим, що журналістами ставали не тому, що це була заповітна, «голуба» мрія, а головне тому, що в умовах втраченої державності існувала потреба у своїй, національній, пресі як трибуні й у самовідданих людях, які працюють у цій пресі. Упродовж усіх періодів українська преса, незважаючи на всі труднощі (цензура, переслідування, репресії, фінансові проблеми тощо), була органічним складником національного буття. Наявність преси була свідченням політичної зрілості й духовної повноти українців як нації. Ось чому для мене важливо не те, хто поставив це запитання «Хто хоче бути журналістом?» (бо М. Рудницький як багаторічний співробітник «Діла» теж зробив внесок в історію української преси), а відповідь на запитання про те, яким повинен бути

ХТО ХОЧЕ СТАТИ ЖУРНАЛІСТОМ
(замість передмови)

журналіст, хто може бути журналістом, які вміння, здібності й риси характеру треба розвивати, щоб стати і бути журналістом.

Відповідь на ці запитання важлива й нині – в умовах російсько-української війни, на фронтах якої гинуть журналісти, українські й іноземні, «гібридної» антиукраїнської війни Росії, складної економічної ситуації, поведінки окремих діячів під гаслом «какая разница?»; в умовах, коли навіть у період відновленої державності українських журналістів вбивали, переслідували, а журналістський виробничий «конвейер», творчий процес такий, як завжди, – напружений, гарячковий, стресовий...

Упродовж останніх тридцяти років у нашій журналістиці були й залишаються темні сторінки й зради – «темники» часів Л. Кучми, вірнопіддане служіння власникам – олігархам і владі (не завжди і не в усьому українській), «джинса», знецінення журналістської праці, поява нежурналістської «журналістики», розгубленість журналістів у сучасному інформаційному хаосі, тенденція до зникнення журналістики як професії й применшення її значення як соціального інституту. Проте були й світлі сторінки й перемоги (ентузіазм початку 90-х років, боротьба з «темниками» і свавіллям влади (в окремі періоди) й егоїзмом олігархів, жертвоне служіння високим ідеалам і вірність традиційним цінностям професії, громадянська відвага в журналістських розслідуваннях, участь в обох Майданах – Помаранчевому й Гідності, у російсько-українській війні, політична свідомість й соціальна відповідальність, безперестанна боротьба за свободу слова й творчості, намагання не відстати від неспокійної й цифрової доби і знайти своє місце в новому інформаційному порядку.

P.S. Конкурс на наш факультет не зменшується. 2021 року до нас прийшли 176 першокурсників.

Хто серед них хоче стати журналістом?

Хто серед них буде журналістом?

С. Кость

Вступ

Журналістику як освітню спеціальність (разом із такими спеціальностями, як «Видавнича справа та редагування», «Реклама», «Зв'язки з громадськістю») вилучили з напрямку «Філологія» і віднесли до напрямку «Журналістика та інформація». Зміни не оминули і науку про журналістику, бо її теж відокремили від філологічної науки і приєднали як «теорію та історію журналістики» до нового напрямку під назвою «соціальні комунікації».

Що змінилося після цих реформ? Це була спроба наблизити українську журналістику (і теоретиків, і практиків) до усвідомлення важливої істини: 1) у світі встановився новий інформаційний порядок і це треба пояснювати не політичними причинами (завершення «холодної війни», розвал СРСР), а технологічними (поява інтернету і нових інформаційно-комунікаційних технологій); 2) традиційна журналістика не може не змінюватися, трансформуватися, якщо хоче вижити; 3) появляються нові види журналістики і нові засоби масово-інформаційної діяльності й комунікації; 4) поняття журналістики і журналістської професії стає аморфним, воно розмивається.

Про зміни в журналістиці, про основні тенденції її розвитку в сучасному інформаційному суспільстві і повинен знати студент-першокурсник. Ба більше, він повинен ще на студентській лаві зорієнтуватися, ким і де він бачить себе через кілька років: репортером чи аналітиком, творчим працівником чи media worker'ом, вузьким спеціалістом чи універсальним журналістом і т. д. Нині перелік можливих різновидів колись більш-менш мо-

нолітної й цілісної журналістської професії значно розширився. Г. Почепцов ще наприкінці 90-х років у монографії «Комунікативні технології двадцятого століття» (1999) зазначав про такі професії, як менеджер паблік рілейшенз, іміджмейкер, спіндоктор, спічрайтер, прес-секретар, рекламист. Це професії, що цілком досяжні на основі журналістської освіти. Перелік можна продовжити. Наприклад, у 90-х роках ще не було мови про блогерів, постерів, фрілансерів. Не хочу стверджувати, що це різновиди суто журналістської професії, але так само, як журналісти, вони пишуть тексти, а рівень цих текстів залежить іноді не від наявності журналістської освіти, а від літературного таланту, інтелекту й ерудиції.

Якщо виходити з того, що об'єктом журналістики є дійсність у всій її повноті, то практично нема таких ситуацій, процесів, проблем у духовній і матеріальній чи будь-якій іншій сфері життєдіяльності, про які не може розповісти, повідомити, прокоментувати, проаналізувати журналістика – від народження людини до спорудження мостів, від вирощування помідорів до космічних стартів, від приготування страви до роздумів над світобудовою. Людському розумові підвладно все в тому сенсі, що він може роздумувати над будь-чим і сформулювати свої роздуми у формі тексту (в мистецтві є й інші форми відображення, так само, як і в науці). Інша річ, чи це буде потрібне саме зараз, чи це буде цікаво, чи це набуде розголосу. Така природа журналістики. Ось чому предмет цього курсу – з'ясування головних питань і понять, що стосуються функціонування журналістики, її зв'язків із владою і суспільством, її функцій і тенденцій, морального і правового обґрунтування журналістської діяльності, місця журналістики у сфері масових і соціальних комунікацій.

І. Михайлин, автор підручника «Основи журналістики», головну увагу звернув на об'єкт і предмет журналістики. Якщо у визначенні об'єкта журналістики (на його думку, об'єкт журналістики – уся дійсність без будь-яких обмежень чи винятків, уточнень чи застережень) з ним можна погодитися, то визначення предмета журналістики (що це суспільно значима нови-

Степан КОСТЬ
ВСТУП ДО ЖУРНАЛІСТИКИ

на) викликає заперечення, бо не лише значимі новини є предметом журналістики.

Отже, мета цього курсу – зорієнтувати студента професійно, методично і світоглядно. Конкретніше про кожен пункт. Зорієнтувати професійно означає у межах кількох лекцій розповісти про журналістику (її місце в суспільстві, функції, завдання, особливості журналістської професії тощо). Зорієнтувати методично – це означає допомогти студентові зрозуміти, що університетську освіту потрібно доповнити самоосвітою (від першого дня навчання), що головне – не сума знань, а вміння думати, що читання – це ознака і потреба кожної інтелігентської професії, що стати журналістом неможливо без знання історії, політології, літератури, філософії, соціології, психології, економіки, що душа і розум майбутнього журналіста повинні працювати невинно. Зорієнтувати світоглядно – означає допомогти студентові зрозуміти, що журналістика – це не лише сконцентроване вираження права людини на свободу слова і думки, це й відповідний обов'язок моральний, громадянський і професійний захищати українську державність (навіть тоді, коли критикує владу чи суспільство), пам'ятати, що українська журналістика – це журналістика боротьби й ідеї. Це означає боротьбу за ідею української державності, а майбутні журналісти повинні знати, що їхні попередники писали не лише чорнилом, але й кров'ю, захищаючи українську державність.

Курс «Вступ до журналістики» має загальний характер, пропедевтичний, як колись полюбляли висловлюватися, що означає вступний. (У Гегеля є «Філософська пропедевтика», її він написав для старших класів гімназії, директором якої був). Проте від цього його важливість не зменшується. Він у багатьох випадках є основою інших профільних курсів. Є ще одна обставина, яка свідчить про значення цього курсу – дискусії з приводу тих чи інших важливих і дражливих питань нашої професії, виконання практичних завдань можуть допомогти тим, хто свідомо обрав журналістику, допомогти тим, хто сумнівається, а тим, хто потрапив на факультет випадково або не планує бути

журналістом, дати фундаментальні знання з різних дисциплін, які молодій креативній людині допоможуть знайти себе в розмаїтті сучасних професій.

У літературі досить мальовничо описано, як стають журналістами. К. Мрозевіч (польський репортер, егоїст, викладач, дипломат) у книзі «Журналіст у глобальному селі» розповів про трьох лауреатів Нобелівської премії з літератури – Е. Гемінгвея, Г. Маркеса і М. Льосу; усі вони починали з журналістики. На думку К. Мрозевіча, Е. Гемінгвея і Г. Маркеса об'єднував спільний погляд на журналістику: потрібний, але болісний і важкий початок шляху до літератури. До літератури через журналістику (або поєднували журналістику й літературу) прийшло багато і українських письменників минулого: П. Куліш, І. Франко, Є. Маланюк, У. Самчук, М. Рильський, В. Симоненко; політичну діяльність з журналістикою поєднували С. Петлюра, В. Липинський, М. Стахів, О. Назарук, С. Бандера, Я. Стецько; поєднували наукову діяльність і журналістику М. Грушевський, С. Томашівський, І. Франко. Це лише окремі приклади.

Наші відомі теоретики журналістики – В. Здоровега й І. Михайлин (на жаль, покійні) – роздумуючи над формою підготовки журналістів, любили посилатися і на жартівливий цикл гумористичних розповідей К. Чапека «Як це робиться?» Він стверджував, що працювати в газету йдуть здебільшого невдахи, які не змогли стати інженерами, лікарями, священниками. К. Чапек зазначав: «Існують, щоправда, школи журналістики (тоді у Відні, наприклад, була така школа), але я ще не бачив журналіста, який би закінчив таку школу». Приклад К. Чапека не поодинокий. Ще раніше на тему журналістики жартував Марк Твен. У Я. Гашека є книга «Весело про газети і журналістів» – це збірка фейлетонів, які з'являлися друком у чеських газетах упродовж 1907–1925 років.

Цінні спогади про свою журналістську діяльність (і про те, як став журналістом) залишив Іван Кедрин («Життя. Події. Люди»). Менш відомий В. Барагура у своїх спогадах із студентських років «Як я став журналістом» теж з гумором розповів про

Степан КОСТЬ
ВСТУП ДО ЖУРНАЛІСТИКИ

свою журналістську діяльність. Проте річ не в прикладах і не в їхній кількості. Чужий досвід повторити важко (особливо коли шлях автора привів його до слави), але й він повинен перекопати в тому, що університетське навчання – це лише початок. А тим практикам-журналістам, які обіцяють за два тижні зробити з людини журналіста, вірити не треба, як і тим, що заперечують університетську форму підготовки журналістів.

Завдання курсу зумовили тематику лекцій і структуру навчального посібника. У майбутньому (в наступних семестрах) кожна лекція буде розгорнута у відповідний лекційний курс.

Процес «ставання» журналістом тривалий, він не завершується з отриманням бакалаврського чи магістерського диплому (може, навіть для багатьох він лише починається, бо роки навчання – це створення інтелектуального фундаменту, це розширення ерудиції, це, так би мовити, теоретична частина цього процесу).

Минуло понад двадцять років, як вийшов друком посібник В. Здоровеги «Вступ до журналістики. Текст лекцій» (1998), в якому були такі лекції: «Засоби масової інформації у політичній системі суспільства», «Засоби масової інформації і демократизація суспільства. Конституція України та Закони України про засоби масової інформації», «Новий інформаційний порядок і характеристика ЗМІ у сучасному світі», «Форми підготовки журналістів і основний зміст їхнього навчання», «Природні здібності, знання і праця журналіста», «Методика навчання й організація самостійної роботи студента», «Редакційно-організаційна та літературна робота журналіста» і «Правова і моральна відповідальність журналіста».

2000 року вийшов друком навчальний посібник О. Гриценко, Г. Кривошеї і В. Шкляра «Основи теорії журналістської діяльності». Структура його дещо інша. У першому розділі («Журналістика і суспільство») в окремих підрозділах йдеться про ЗМІ в соціально-політичній структурі суспільства, про конституційно-правовий статус ЗМІ, про структуру вітчизняної системи ЗМІ, про журналістику і політику, про принципи і функції жур-

налістики, про соціальну норму в журналістській діяльності і про журналістську етику.

У другому розділі («Журналістика: творчий процес») автори розповідають про систему жанрів, про структуру й елементи змісту в журналістському творі, його поетику.

У третьому розділі («Журналістика: потенція і ресурси») йдеться про національний інформаційний простір, про журналістику й аудиторію, про соціологічні методи в діяльності ЗМІ і соціологічну службу редакції. У посібнику є й «Додатки» (текст «Хартії свободи преси», документи Міжнародної федерації журналістів і Кодекс професійної етики українських журналістів).

2007 року вийшов друком навчальний посібник В. Владимиrowa «Вступ до спеціальності журналістика». Головні теми, на які звернув увагу В. Владимиров: основні питання й терміни журналістики; історія виникнення й розвитку журналістами; сучасний стан і тенденції розвитку світової журналістики; журналістика, наука і мистецтво: спільне і різниця між ними; функції та принципи журналістики; перспективи творчої особи в журналістиці; результати журналістської діяльності; сучасне українське і світове журналістикознавство; українська журналістика і сучасне українське суспільство.

2011 року з'явилося п'яте видання підручника І. Михайлина «Основи журналістики». Ґрунтовна і велика за обсягом праця (496 с.), яка складається із сімнадцяти розділів. Тут є такі розділи, як «Журналіст як суб'єкт масово-інформаційної діяльності», «Інфраструктура журналістики», «Журналістика як система органів масової інформації», «Журналістика як масово-інформаційна діяльність», «Журналістика як інформаційний простір», «Журналістика як галузь суспільно-політичної діяльності», «Свобода слова і журналістська діяльність», «Загальні та спеціальні функції журналістики», «Журналістика як творчість», «Метод журналістики», «Збирання зовнішньої інформації», «Виготовлення внутрішньої інформації», «Загальна жанрологія і журналістика», «Сучасна масово-інформаційна ситуація» та інші. Не всі розділи безпосередньо стосуються саме пропедев-

Степан КОСТЬ
ВСТУП ДО ЖУРНАЛІСТИКИ

тичного знання про професію журналіста і про журналістику. Проте і це видання вважають одним із джерел курсу «Вступ до журналістики».

Ми свідомо назвали розділи (тобто і теми лекцій) кожного із зазначених видань. Це дає змогу обговорити окремі теми на практичних заняттях. Сучасний підручник повинен бути відкритий і авторський. Потрібно лише мати на увазі кілька моментів. По-перше, те, що наука про журналістику відстає від потреб практики. Це вже аксіома, але важливо все ж прогнозувати, передбачати, вказувати на тенденції, на вплив технологій. У 90-х роках вже існував інтернет, вже провідні газети мали веб-сторінки, тобто комунікаційно-технічні можливості поширення інформації значно збільшилися, чого не взяли до уваги В. Здоровега й автори посібника «Основи теорії журналістської діяльності». По-друге, хоча «Основам теорії журналістської діяльності» не вистачало уваги саме до теоретичних проблем, хоча цей посібник ближче до вступного курсу до журналістських дисциплін, чого не можна сказати про окремі розділи «Основ журналістики» І. Михайлина (мабуть, одного із найкращих підручників про журналістику), маю на увазі такі розділи, як «Основи журналістики» як наукова дисципліна про теоретико-методологічні проблеми даного фаху. Структура науки про журналістику», «Метод журналістики», «Загальна жанрологія і журналістика», «Осмилення проблем журналістики в новітній філософії» тощо. Подібні проблеми першокурсникові осягнути важко. По-третє, викладач, який читає курс «Вступ до журналістики», повинен мати авторське бачення, хоча його концепція не повинна заперечувати ні вимог здорового глузду, ні вимог педагогіки, ні, що найголовніше, принципів і фундаментальних загальноприйнятих положень (це не означає, що не можна сперечатися, що треба сліпо вірити авторитетам – у журналістиці це особливо шкідливо).

Джерелом цього курсу є й інша література, що інтелектуально розвиває і збагачує людину. Треба читати, хоча це та дія, той спосіб життя, традиційні для інтелігента попередніх десятиліть (зокрема і студента), що, здається, відмирає в епоху сучас-

них гаджетів, соціальних мереж та інформаційних технологій. Р. Капусцінський, відомий польський журналіст і письменник, у передмові до книги К. Мрозевіча зазначав: «Другим джерелом натхнення для Мрозевіча є читання. Кількість цитованих джерел імпонує! Вміщений наприкінці книги особовий покажчик налічує понад вісімсот прізвищ людей, що репрезентують найрізноманітніші дисципліни – від філософії, історії й соціології до музики, літератури, малярства. Автор мимоволі дає лекцію молодим колегам – треба читати, читати і ще раз читати. Одна із таємниць видатної журналістської творчості – у великій начитаності. В читанню постійному, систематичному, невтомному, обширному. В читанню, що не має ні перерви, ні кінця. Бо обсяг знань про світ постійно збільшується сьогодні швидше, ніж коли-небудь, а нам не можна відставати, спізнюватися, залишатися позаду»¹. Не варто пояснювати, що процес читання, збагачення й розширення ерудиції, створення надійного інтелектуального фундаменту своєї майбутньої професійної діяльності може і повинен бути безперервним, але не може і не повинен бути лише метою – він повинен завершуватися на кожному певному етапі результатом, дією, діяльністю, вчинком. Повернімося до слів Р. Капусцінського «...нам не можна відставати, спізнюватися, залишатися позаду». І тут у пригоді мені стала книга норвезького вченого Т. Г. Еріксена «Тиранія моменту: швидкий і повільний час в інформаційну добу» в перекладі В. Дмитрука (до речі, сина першого завідувача відділення журналістики, що передувало створенню нашого факультету). Цитую цікавий уривок із книги «Тиранія часу»: «Головним твердженням цієї книжки є те, що нестримний могутній потік інформації в наш час готовий заповнити всі прогалини, ведучи в результаті до ситуації, де все загрожує стати історичним ланцюгом насичених моментів, які не роз'єднані поняттями «до» і «після», «тут» і «там». Справді-бо, навіть «тут і тепер» опиняються під загрозою, оскільки наступний момент настає так швидко, що стає

¹ Mroziewicz K. Dziennikarz w globalnej wiosce. Bydgoszcz; Warszawa: Oficyna Wydawnicza Branta, 2006. S. 7.

Степан КОСТЬ
ВСТУП ДО ЖУРНАЛІСТИКИ

важко жити в теперішньому. Ми живемо, твердо сконцентрувавши погляд на точці, яка секунди на дві забігла в майбутнє. Наслідки цього крайнього поспіху – величезні, минуле і майбутнє як ментальні категорії перебувають під загрозою тиранії моменту. Це доба комп'ютерів, інтернету, супутників зв'язку, багатоканального телебачення, SMS-повідомлень... електронної пошти, кишенькових комп'ютерів і електронної торгівлі. Коли хтось щось передає, найдефіцитнішим ресурсом є увага інших. Коли хтось щось приймає, найдефіцитнішим ресурсом є повільний, неперервний час. Тут криється головна напруженість у сучасному суспільстві¹. Так ось, розвиваючи думку Р. Капусцінського в контексті міркувань Т. Еріксена, треба визнати: цей обов'язок читати потрібно пов'язати з прагненням до вміння долати «тиранію моменту», зумовлену прискореним нагромадженням інформації. Журналістові сьогодні важко витримувати темпи розвитку інформаційного суспільства, але це його професійний обов'язок. Можна користуватися усіма гаджетами, які появляються іноді швидше, ніж ми встигаємо ними оволодіти, можна писати ручкою, а вже більше тих, у кого клавіатура (за Т. Еріксом) є четвертою фалангою пальців. Головне – бути сучасним ментально, тобто сприймати сучасне, розуміти його, вміти хоч би трохи заглянути за горизонт сучасного. Повтори-мо трохи парадоксальну думку, але вповні закономірну: джерелом нашої професії, об'єктом її уваги є буття в усій його повноті – отже, і джерелом курсу, крім читання і вивчення відповідної літератури.

¹ Еріксен Т. Г. Тиранія моменту: швидкий і повільний час в інформаційну добу / Пер. з англ. В. Дмитрука. Львів: Кальварія, 2004. С. 13.

Додатки

Сучасна журналістика в термінах, поняттях, виразах

Мета цього невеликого за обсягом словника – показати сучасну журналістику у термінах, поняттях, виразах. Фундаментальне видання у цій сфері науки про журналістику – це словник-довідник «Журналістика» І. Михайлина, проте він вийшов друком 2013 року. Але навіть за ті вісім років, що минули, в журналістиці відбулися зміни, бо щораз більше йдеться про цифрову журналістику. Відрадий факт – поява навчального посібника І. Тонкіх «Інтернет-журналістика» (2018), яка подала поки що найповніший перелік найважливіших термінів і понять. Зрештою, словники (чи глосарії) і визначення змісту понять і термінів можна побачити в багатьох навчальних посібниках. Наприклад, у Польщі за редакції Е. Худзінського вийшов друком «Словник знання про медіа» (2009). Власне, у словнику я використав не лише праці українських дослідників, але й європейських. Я не подавав список літератури до кожної словникової статті, оскільки іноді у визначенні змісту того чи іншого поняття, терміна я поєднав слушні міркування й підходи різних авторів, іноді їхні погляди спонукали мене до авторського тлумачення понять і термінів. Проте після «Словника» є список використаної літератури (хоча він і неповний), яку я опрацював.

A

Абсолютна свобода – така свобода творчості журналіста полягає в його вірі у вищі державні й національні інтереси, в його таланті, в інтелектуальній спроможності осмислювати найскладніші ситуації

й проблеми, у громадянській відвазі оприлюднювати правду, коли її замовчують інші, в його внутрішній свободі й свобідній волі, в незалежності від бажання робити кар'єру й здобувати матеріальні статки ціною ідейних і моральних поступок, у готовності до злиднів, репресій, переслідування й невизнання, у готовності до самопожертви за національні ідеали й свої переконання, до повної відповідальності за своє право на абсолютну свободу слова.

Аватар (фран. *avant* – попереду) – невеличке зображення (графічне або фото) автора, що передує електронній публікації.

Авторизація – практика, згідно з якою співрозмовник журналіста має право переглянути і відредагувати свої відповіді або ті фрагменти тексту, в яких його цитують. Журналіст, зрештою, не зобов'язаний пропонувати авторизацію.

Агрегатор новин – комп'ютерна програма, що в автоматичному режимі добирає для користувача повідомлення на визначену тему. Найпоширеніший агрегатор новин – програма RSS.

Аккаунт – обліковий запис користувача певного сайту видання або персональна сторінка користувача соціальної мережі; своєрідний інтернет-паспорт (або «профіль»), який використовується для автентифікації в мережі та містить основні відомості (ім'я та прізвище або нік-нейм, фото, електронна адреса тощо).

Аудиторія – сукупність споживачів інформації, що сприймають інформацію (контент) традиційних і нових медіа. Популярність видання залежить від рейтингу, який засвідчує ставлення аудиторії (її оцінку) до контенту (чи окремих програм, текстів) видань. Реакція аудиторії не завжди обґрунтована, справедлива, толерантна.

Б

Бан – блокування роботи сайту, усунення його з індексування пошуковою системою, позбавлення користувача прав на доступ до певного інтернет-ресурсу. Заборона відбувається внаслідок порушення морально-етичних або юридичних норм і правил в Інтернеті.

Банер – один із форматів інтернет-реклами, статичне або анімоване графічне зображення, що є гіперпосиланням на сайт рекламодавця.

Безпека інформаційна – стан інформаційного простору держави в умовах, коли її національним інтересам нічого не загрожує; визначається потужністю і технологічним, концептуальним, духовним

рівнем власної можливості протистояти агресії в інформаційному просторі.

Бекграунд (background англ.) – тло, подальший, другий план тексту, зображення.

Блог (від англ. blog, weblog – інтернет-журнал, інтернет-щоденник) – персональний сайт в Інтернеті, який автор регулярно поповнює своїми повідомленнями та матеріалами, висловлює свій погляд з приводу певних питань; блоги доступні будь-якому користувачеві; у блозі можуть бути не лише текстові, але й відео- чи аудіоматеріали.

Блогер – людина, яка має свій блог. Працівники різного типу видань теж можуть мати свої блоги, деякі редакції не лише заохочують до цього, а навіть зобов'язують.

Блогосфера – сукупність блогів; її вважають одним із виявів громадянської журналістики.

Браузер (англ. browser) – комп'ютерна програма, що перекладає гіпертекстовий код у графічні «сторінки». Дає змогу користувачам переглядати зміст Всесвітньої мережі і переходити від однієї сторінки до іншої на інтернет-сайтах. Популярні браузери – Chrome, Opera, Mozilla, Firefox, Safari.

Бульваризація преси – використання прийомів бульварної преси як тенденції полягає в тому, що у виданні починає домінувати розважальний контент, розрахований на масову аудиторію з невибагливими смаками. Бульваризація спотворює реальну інформаційну картину світу.

Бульварна преса – ті періодичні видання, в яких переважають розважальні публікації, відсутні аналітичні публікації, не дотримуються журналістських стандартів і професійного етосу журналістики, а замість достовірних фактів – плітки і чутки. Ознакою бульварної преси є збільшення обсягу ілюстрацій.

В

Веб (англ. web – мережа, павутина) – останнє слово в словосполученні World Wide Web – всесвітня павутина, своєрідна метонімія) сукупність інформаційних ресурсів світової мережі, доступна для користувачів Інтернету.

Веб 1.0 – мережа першого покоління, вирізнялася статичністю сторінок і відсутністю інтерактивності; кожен файл був тотожний сторінці.

Веб 2.0 – друге покоління мережі, свідчення другої інтернет-революції, що сприяла мобільності, відкритості, інтерактивності. Користувачі отримали змогу формувати контент, а також спілкуватися між собою. Інтернет перетворився на платформу комунікації, друга інтернет-революція сприяла поширенню соціальних мереж, виникненню блогосфери, завдяки їй появились інтернет-видання.

Веб-сайт (або **сайт**) – набір веб-сторінок і будь-яких інших ресурсів, пов'язаних між собою в узгоджену в часі структуру, опублікований власником і розміщений на одному або кількох серверах.

Веб 3.0 – автор концепції «Web 2.0» Тім О'Райлі пропонував визначати Web 3.0 як «взаємодію інтернету з фізичним світом»; інше тлумачення – це концепція, зорієнтована на розвиток інтернет-технології, її суть у тім, що веб 3.0 забезпечить взаємодію й розуміння даних у Web комп'ютерними системами (у Web 2.0 це робила людина); основними ознаками Web 3.0 вважають децентралізацію, штучний інтелект, використання криптовалюти, семантичну павутину, візуальну й доповнену реальність, 3D-графіку.

Влог – відеоблог, блог, що складається переважно з відеоматеріалів.

Всесвітня мережа – гіпертекстова система створення інформаційних сторінок із різноманітною графікою, що розміщуються в інтернеті і переглядаються за допомогою програми – браузера; появилась в 90-ті роки.

Візуалізація – процес створення і подання візуального контенту, доповнення ним традиційного тексту або для самостійного функціонування у вигляді коміксів, карикатур, жартів, мемів, таблиць, інфографіки, фотографій, відео тощо; до візуалізації відносять і скетчно-утінг (візуальне конспектування), що поєднує текст й інформаційні малюнки.

Т

Гаджет – портативний технічний пристрій, що має багато функцій.

Газета (італ. *gazetta*) – друковане видання обсягом від 1-2 сторінок і більше, що виходить періодично (від 1-2 разів на день до кількох разів на тиждень або щоденно) і містить актуальні новини, а також публікації, що стосуються майже всіх сфер життєдіяльності суспільства. Назва виникла від монети, за яку купували у Венеції таке видання.

Галактика Гутенберга – таке поняття запропонував канадський філософ і публіцист Маршалл Мак-Люен для означення епохи книгодрукування, яка почалася від винаходу Й. Гутенберга (йдеться про друкарський верстат) і завершилася з поширенням телевізійної комунікації.

Гібридизація – тенденція, яка полягає в поєднанні в журналістському творі різних жанрових ознак.

«Гібридна війна» – неоголошена війна, в якій держава-агресор нелегально використовує свої військові частини і разом із найманцями та бойовиками веде бойові дії; веде терористичну та диверсійну роботу на території держави – об'єкта нападу, поєднує політичний та економічний тиск і шантаж, веде війну проти мирного населення, вдається до методів, що суперечать міжнародному праву, в досягненні своїх інтересів поєднує всі можливі засоби – воєнні, політичні, економічні, дипломатичні, культурні, інформаційні.

Гіпертекст – особлива організація онлайн-медіатекстів у мережі, яка дає змогу, натискаючи курсор на певні слова, графічні чи аудіовізуальні об'єкти, здійснювати миттєві переходи і сприймати водночас комплекс тематично споріднених матеріалів.

Гіпертекстуальність – особливість і ознака онлайн-медіатексту в мережі.

Гіпертекстове посилання – елемент електронного тексту, маркований іншим кольором, який під час натискання на нього веде до іншого онлайн-ресурсу, до мережі документів, що пов'язані між собою нелінійним чином, на відміну від книги чи брошури. В електронних газетах й інтернет-виданнях означає різні ресурси (статті, відео, фотографії, послуги, рубрики), на які можна перейти з певної (конкретної) публікації. Ці ресурси доступні через гіпертекстові посилання, введені в текст; гіперпосилання є важливим інструментом і засобом навігації в електронному тексті.

«Глобальне селище» – поняття, яке в обіг запровадив канадський філософ і публіцист Маршал Мак-Люен (книга «Розуміння медіа: зовнішнє розширення людини», 1964) для означення сучасного суспільства, що сформувалося внаслідок технічного прогресу. Основна думка – світ став глобальним селом, бо завдяки усній комунікації, підсиленій сучасними технологіями, все стає знайомим (як у селі); інші ознаки: виникнення масової культури, зменшення соціально активних особистостей, суспільство деперсоналізується, місто набуває

ознак села, зростає використання маніпулятивної пропаганди у впливі на суспільство.

Громадянська журналістика – участь громадян, які не мають професійної освіти, у збиранні, створенні й поширенні інформації. Появі громадянської журналістики сприяли інтернет-медіа та соціальні мережі.

Т

Гонзожурналістика (італ. Gonzo – дурний, божевільний) – вид журналістики, який, на думку дослідників, є американським феноменом, бо його засновником є Г. С. Томпсон; поширився, зрештою, і на інших континентах. Об'єкт гонзожурналістики – скандальні, сенсаційні події й особи, стиль оповіді – епатажний, безцеремонний, з ненормативною лексикою. У гонзожурналістиці іноді зникає межа між реальністю й вигадкою. Водночас гонзожурналістика – один із напрямів нового журналізму.

Д

«Джинса» – публікації рекламного або політичного характеру, написані на замовлення і відповідно оплачені.

Дигіталізація – оцифрування, переведення текстів традиційної журналістики (текстової, аудіовізуальної інформації) у цифровий формат, завдяки чому ці тексти може розповсюджувати будь-який канал зв'язку.

Домен – зона в електронній мережі, що ідентифікується на підставі спеціалізації або географії; домен об'єднується навколо одного або кількох серверів.

Доменне ім'я – інтернет-адреса, в якій є літери й розширення (напр., «com», «edu» – lnu.edu.ua); відрізняється від IP-адреси, де є лише цифра; унікальний набір символів, що дає змогу ідентифікувати електронну адресу з доменом, до якого належить.

«Дошка оголошень» – веб-сторінка, на якій відвідувачі можуть розміщувати свої повідомлення й коментарі, доступні для всіх користувачів, які теж можуть висловлюватися з приводу цих повідомлень; за своєю структурою подібна до форумів, блогів.

Е

Електронна пошта, E-mail (англ. electronic mail – електронна пошта) – швидкісний зв'язок за допомогою Інтернету. Для цього потрібно зареєструватися на поштовому веб-сервері. Електронна пошта дає змогу миттєво надсилати й отримувати тексти.

Есей (франц. essai – спроба, начерк) – жанр публіцистичної або науково-популярної творчості, вільної форми й композиції, головна ознака якого – роздуми над певною проблемою.

Ж

Жанр – (франц. genre, англ. genre, kind, нім. Gattung, Art, Genre, Typ) – форма відображення дійсності (факту, події, явища, процесу), якій притаманні певні правила, вимоги, що зумовлюють структуру тексту, мовно-стилістичні засоби, тип аргументації, обсяг інформації про цю дійсність і відображають ставлення автора до об'єкта відображення, але не виключають право автора на зміну й удосконалення цих правил і вимог, а також поєднання в одному тексті різних жанрових ознак; жанр – це динамічна форма відображення, яка постійно змінюється, трансформується; жанрова дифузія й гібридизація – ознаки і наслідки цього процесу.

«Журналізм новий» або **«журналістика нова»** (англ. new journalism) – напрям, який виник в американській журналістиці під впливом війни у В'єтнамі. Це був протест проти фальшивої об'єктивності, проти журналістики «за письмовим столом», проти традиційних методів репортерської діяльності. За головний внесок у «новий журналізм» вважають форму і стиль, його прихильники використовують літературні техніки й манери оповіді. Т. Вольф був першим, хто описав феномен «нового журналізму» в есеї «Новий журналізм» (1973), де йдеться про чотири основні техніки: 1) послідовна (поступова) вибудова окремих сцен (сюжетність); 2) досконалі діалоги; 3) використання оповіді від третьої особи; 4) докладне відображення суттєвого.

Журналіст – творчий працівник, який професійно збирає, отримує, створює і готує інформацію для певного засобу масової комунікації (згідно із 25 статтею Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні». Проте поява Інтернету дала змогу займатися журналістикою й непрофесіоналам. Питання дискусійне, чи вони теж є журналістами.

Журналістика – соціальний інститут, завдання якого полягає у збиранні, опрацюванні й поширенні інформації, а також у тому, щоб бути посередником між владою і громадянським суспільством, це водночас і вид діяльності, який полягає в тому, що професіонали і непрофесіонали збирають, опрацьовують і поширюють інформацію через сучасні засоби комунікації.

Журналістика громадянська – журналістська діяльність непрофесіоналів, які теж створюють інформаційний продукт. За своїм рівнем вона не завжди відповідає вимогам професійної журналістики, проте є свідченням громадянської активності й відповідальності.

Журналістики функції – основні завдання журналістики як професії й соціального інституту. Перелік функцій може змінюватися, це динамічне явище, функції значною мірою залежить від політичного устрою держави. У демократичному суспільстві функція журналістики полягає в посередництві між державою (владою) і громадянським суспільством. У нинішній ситуації основною функцією української журналістики є захист державності, що не заперечує й інших функцій.

Журналістське розслідування – журналістська діяльність, пов'язана із розслідуванням резонансного, скандального явища, факту, здебільшого кримінального характеру (один із останніх прикладів – «Pandora Papers», розслідування офшорних афер і діяльності, пов'язаної з офшорами, державних діячів і політиків багатьох країн, а серед них – і найвище українське керівництво; у розслідуванні взяли участь понад 600 журналістів із різних держав).

Журналістський етос – сукупність правил професійної діяльності, які не зафіксовані в законодавстві, але свідчать про морально-етичний аспект професії. Ці правила відображені в кодексах журналістської етики («Етичний кодекс українського журналіста», «Кодекс професійної етики українського журналіста»).

Журналістські стандарти – сукупність вимог, правил, обмежень, які притаманні відповідальній журналістиці, яких повинен дотримуватися професійний журналіст.

3

Засади журналістики – теоретико-методологічні та світоглядні основи журналістської діяльності.

Збалансованість – представлення різних поглядів на проблему без упередженості з боку журналіста до жодної зі сторін.

Інсайдер – особа, яка завдяки своєму службовому становищу має вільний доступ до конфіденційної інформації про стан справ у певній сфері життєдіяльності чи організації; інформацію, яку повідомляє інсайдер, журналіст може використати, але без посилення на джерело.

Інтернет – комплекс глобальних комп'ютерних мереж, а також «всесвітня мережа» (англ. World Wide Web).

Інтерактивність – здатність взаємодіяти в режимі діалогу, наявність двосторонньої комунікації з користувачем; підтримання двосторонніх зв'язків між журналістом та аудиторією за допомогою інтернет-технологій – на відміну від традиційної односторонньої концепції простого оприлюднення. Користувач інтернет-ЗМІ може обирати зміст і реагувати на нього, використовуючи різні засоби.

Інтернет-журналістика – електронні видання, органи масової комунікації, розміщені в Інтернеті, які функціонують завдяки Інтернету.

Інтернет-портал (або **веб-портал**) – сайт з великою кількістю функцій і послуг, який надає користувачеві доступ до багатьох сервісів (стрічки новин, електронної пошти, прогнозу погоди, курсу валют, програми телепередач тощо).

Інтерфейс графічний (англ. graphical interface) – візуальна частина операційної системи комп'ютерної програми, електронного ресурсу, складники якої (піктограми, кнопки, значки, меню тощо) призначені для полегшення взаємодії між комп'ютером і споживачем; купність засобів, за допомогою яких користувач взаємодіє із сайтом.

Інфографіка – інформація у формі ілюстрації, це карти, діаграми, схеми, таблиці; ілюстраційний елемент, в якому використовують мапи, таблиці, рисунки, діаграми, графіки тощо.

Інфографія – інформація, доповнена й проілюстрована фотографією; текст не описує фотографію, а саме доповнює її.

Інформаційна агенція – один із засобів масової комунікації, що оперативно збирає, опрацьовує та поширює інформацію. Функціонування інформаційних агенцій визначене в Законі України «Про інформаційні агентства».

Інформація – «документовані або публічно оголошені відомості про медії та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі» (Закон України «Про інформацію», ст. 1); будь-який прояв суспільного чи природного характеру ма-

теріального чи духовного; базова категорія журналістики, яка збирає, опрацьовує й поширює інформацію.

Інформаційна культура – вміння користуватися результатами й досягненнями сучасних інформаційних технологій.

Інфотейнмент (англ. infotainment, утворене від information – інформація і entertainment – розвага) – спосіб подачі новин, в яких поєднано повідомлення і розвагу; це може бути й інформація розважального характеру. Деякі дослідники вважають інфотейнмент різновидом замітки.

Кіберпростір – «світ» комунікацій, створений за допомогою комп'ютерів і мереж.

Ключові слова (теги) – елемент онлайн-публікації, найважливіші слова, поняття, терміни тексту, на підставі яких можна відшукати цей текст. Ключові слова повинні узгоджуватися із текстом та авторською концепцією, вони відкривають шлях через пошукові системи до споріднених текстів.

Кодекс етичний – документ, в якому зафіксовано основні правила професійної діяльності журналіста. Це поєднання стандартів журналістики та моральних вимог, яких повинен дотримуватися журналіст.

Композиція – побудова журналістського твору, хоча радше треба вести мову про його структуру, бо журналістський текст незалежно від жанру відрізняється від літературного (хоча навіть і там уже не зважають на такі елементи композиції, як зачин, розвиток дії, кульмінація, розв'язка тощо).

Комунікація масова – спілкування, взаємодія між каналом комунікації та аудиторією.

Конвергенція – процес взаємопроникнення, злиття, інтеграції різних медіаплатформ для спільного виробництва і розповсюдження контенту; технологічні, промислові, культурні й суспільні зміни циркуляції медіа, перетікання змісту між різними медійними платформами, співіснування різних медійних платформ, безперешкодне переміщення між ними медійних змістів. Є різні типи конвергенції: технологічна, економічна, суспільна, культурна, глобальна.

Конвергентний ньюзрум – нова модель діяльності редакції ЗМІ, в якій журналісти збирають, опрацьовують і поширюють інформацію

Степан КОСТЬ
ВСТУП ДО ЖУРНАЛІСТИКИ

для преси, радіо, телебачення, інтернет-видань, сайтів мережі. Передбачає взаємодію у створенні контенту та обмін контентом між різними платформами.

Контент (англ. content – зміст, вміст) – уся сукупність вмісту друкованого або електронного видання, йдеться про текст і традиційний, і про візуальний, аудіальний, мультимедійний; змістове наповнення сайту, вербальні, аудіальні й візуальні матеріали, наявні на сайті.

Концептуальність мислення – інтелектуальна спроможність журналіста осмислити факт, подію, явище, процес і обґрунтувати концепцію.

Концепція – ідея або сукупність ідей, що відображають світоглядну позицію журналіста, його інтелектуальний та моральний рівень, і зумовлюють роботу над журналістським твором (від задуму до висновків).

Копіпаст – копіювання чужого тексту без змін.

Копірайтинг – створення текстів для сайту.

Кросмедійна журналістика (англ. crossmedia journalism) – журналістика, суть якої полягає у підготовці одного й того самого контенту для різних медійних платформ (для аналогових теж); іноді вживають як синонім «конвергентної журналістики», але цей термін ширший.

Кросмедійна редакція – такий колектив співробітників, що готує контент для різних медійних платформ.

Кросмедійність – професійна спроможність редакції (або автора) готувати один і той самий контент для різних медійних платформ (для аналогових теж); кросмедійність вимагає від журналіста вміння готувати контент для різних платформ, що потребує володіння різними спеціалізаціями.

Лід – лаконічний виклад суті події; він розміщується після заголовка.

Лінійний метод – виклад матеріалу в логічній послідовності.

Лінк (англ. link – посилання) – посилання в електронному тексті на інші веб-ресурси, де користувач може прочитати додаткову інформацію з приводу порушеної проблеми.

Літературна майстерність – рівень володіння мовою, яка є не просто засобом спілкування, а духовним адекватом нації, відповідни-

ми, доцільними й обґрунтованими літературними техніками, і прийомами, художньо-образними засобами. Літературна майстерність стосується завершального етапу журналістського процесу – написання тексту.

Логін (англ. login від грец. logos – слово) – справжнє або вигадане ім'я, аббревіатура чи цифровий код, який у поєднанні з паролем дає змогу користувачеві увійти в мережу; реєстраційне ім'я користувача, набір символів, що використовується під час автентифікації на сайті.

Логотип – фірмовий знак, яким послуговується інституція, газета тощо.

Лонгрід (з англ. long read – тривале читання) – новий формат подання інформації в інтернет-медіа, в основі якого поєднання тексту з аудіовізуальними компонентами.

М

Майстерність у журналістиці – рівень професійності журналіста, що проявляється на всіх етапах журналістського процесу (поява задуму, вибір теми, збирання фактологічного матеріалу, його опрацювання й осмислення, обґрунтування концепції, написання тексту для різного типу видань) і в результаті впливу на аудиторію.

Мас-медіа – носії масової комунікації, ті засоби масової інформації, які поширюють інформацію тривалий час серед широкої, однорідної публіки та розпорошеної аудиторії. Це друковані ЗМІ, аудіовізуальні ЗМІ (радіо і телебачення), інтернет-журналістика (видання, що працюють в режимі «онлайн»).

Мем – графічна або вербальна інформація, що дуже швидко поширюється в Інтернеті вірусним способом. Меми у лаконічній та експресивній формі відображають актуальну для суспільства тему і завдяки багаторазовому повторенню стають загальновідомими серед користувачів.

Мережа – частина Інтернету, що дає змогу переглядати на екрані комп'ютера сторінки, доступні в Інтернеті на сайтах, пов'язаних між собою за допомогою гіперпосилань.

Модератор – людина, яка контролює процес спілкування на певній інтернет-сторінці й відповідає за дотримання встановлених норм спілкування, має право обмежувати доступ користувачів до цієї інтернет-сторінки у разі порушення норм.

Монополізація журналістики – зосередження засобів масової інформації у власності держави, юридичних або приватних осіб.

Мультимедіа – комплексне використання на одному інтернет-ресурсі різних медійних форматів – тексту, графіки, аудіо та відео, що доповнюють один одного, злиття різних видів комунікації: текстової, аудіовізуальної, графічної в інтерактивному режимі.

Мультимедійність – можливість передавання повідомлення у різних знакових системах (вербальній, графічній, звуковій, фото, відео, анімації).

Мультимедійна історія – це комбінація тексту, фотографій, відео, графіки та інтерактивного інтерфейсу, подана на сайті у нелінійному форматі, в якому кожен з видів доповнює інший.

Навігація в мережі – комп'ютерні програми, які дають змогу «мандрувати» в Інтернеті, для чого використовують відповідні пошукові системи (Google, Alta Visto, Yahoo), а також соціальні мережі.

Національний інформаційний простір – традиційний підхід тлумачить це поняття як територію певної держави, охопленої інформаційними потоками, створеними в ній. Але в умовах глобалізації й сучасних технологій таке розуміння втрачає сенс. Це, радше, інтелектуальна й технологічна спроможність створити інформаційний продукт, який має національний характер і може конкурувати, а у випадку агресії й протистояти інформаційним потокам інших держав.

Незаангажованість журналіста – неупередженість у доборі та викладі фактів, в аналізі явища, проблеми, ситуації.

Нелінійний метод – в інтернет-журналістиці метод, згідно з яким матеріал розбивається на сегменти, що мають власні посилання, а читач може самостійно обирати послідовність ознайомлення із змістом цих сегментів.

«Нетикет» – загальні правила поведінки, етика поведінки в Інтернеті, які бажано виконувати.

Нік-нейм – псевдонім, який використовують для персоналізації під час поширення інформації та спілкування на сайті.

Нові медіа – визначень багато, але найвдаліше те, що зробив Т. Бернерс-Лі: «Нові медіа – це техніки, технології, а також інституції, які служать комунікації й використовують цифрові методи для реєстрації, запису, збереження даних, створення і передачі

повідомлень. Для нових медіа характерна гіпертекстова структура повідомлення та його сприймання, можливість програмування (асинхронність передавання інформації та її сприймання), інтерактивність, кумулятивність, глобальний обсяг і водночас індивідуалізація доступу».

Ньюзрум – кімната на радіо- та телеканалі, в якій співробітники готують повідомлення про новини.

Періодика – сукупність періодичних видань.

«Перша поправка» – перша за хронологією поправка до Конституції США про заборону обмежувати свободу слова і преси (1791).

Плагіат – опублікування під своїм іменем чужого тексту або його фрагмента, привласнення чужої роботи без дозволу її автора.

Плагіни – невеликі програми, що працюють у веб-браузері, за допомогою яких користувачі можуть відтворювати файли мультимедіа тощо.

Подкаст – невеликий за обсягом аудіофайл, розміщений на сайті видання або блогу; є й скорочений варіант визначення цього поняття – радіо в Інтернеті.

Пост – повідомлення користувача на форумі, в соціальних мережах.

Постер – користувач, який виступає на форумі, в соціальних мережах тощо.

Постжурналістика – поняття ще не має усталеного змісту; це, радше, вираз на означення журналістики доби цифрових технологій; прийнятніше інше розуміння й тлумачення: постжурналістика – вид журналістської діяльності в добу цифрових технологій, яка відмовляється від цінностей традиційної журналістики, часто це непрофесійна журналістика, для якої не існують професійні стандарти, контент якої не розрахований на вимогливу аудиторію.

Пропаганда – інформаційна діяльність держави, спрямована на досягнення певної мети, на захист державних інтересів; на відміну від журналістики використовує дезінформацію, маніпуляцію, апелює до інститутів та емоцій; у пропагандистській діяльності використовують найрізноманітніші засоби для нав'язування своїх цінностей, чужих для об'єкта пропагандистської атаки. Журналістика може займатися пропагандою лише в екстремальних випадках, зокрема і в

Степан КОСТЬ
ВСТУП ДО ЖУРНАЛІСТИКИ

умовах загрози для незалежності держави. Журналістика і пропаганда – принципово різні види діяльності.

Професійна етика журналістики – сукупність правил і вимог, які стосуються морально-етичного аспекту функціонування журналістики і діяльності журналіста.

Профіль – синонім до поняття «аккаунт», бо це сторінка з відомостями про автора.

Публіцистика – твір або сукупність творів, що стосуються важливих суспільно-політичних, морально-етичних та інших тем і проблем, в яких автор висловлює свою думку.

P

Радіожурналістика – масмедіа, що використовують радіо як технічний пристрій для передавання звукової інформації. У нинішніх умовах радіожурналістика використовує й Інтернет.

Редизайн – зміна візуального формату видання.

Репост – дублювання, повторна публікація, повідомлення в межах одного ресурсу (блогу, форуму, соціальної мережі) із збереженням посилання або умовної вказівки на першоджерело. До повторних публікацій може супроводитися коментарем.

Ресурс – будь-який з елементів, що журналіст може знайти в Інтернеті (вебсторінка, відео, аудіо, фото, база даних) і використати для написання свого тексту.

Рерайт – один із методів створення контенту, процес написання нового тексту на основі вже наявного із збереженням або й доповненням тегів (ключових слів) та основного змісту; зміна форми без зміни тексту.

e

Сайт – сукупність інтернет-сторінок, об'єднаних під однією електронною адресою. Може належати приватній особі або організації.

Сервіс – програма, що забезпечує взаємодію вебслужб.

Свобода преси – право громадян і різних організацій вільно висловлювати свої погляди; свобода преси можлива за відсутності цензури, дозвільного ліцензування та будь-якого іншого контролю з боку держави; вона полягає у наявності для всіх громадян рівних прав і можливостей отримувати інформацію, у відсутності впливу й диктату власників медіа й рекламодавців на редакційну політику.

Свобода слова – одне із основних прав, що полягає у можливості вільно висловлювати свої погляди, інтерпретувати дійсність згідно зі своїми поглядами, не порушуючи законодавства і права інших громадян на свободу слова.

Слайд-шоу – демонстраційний ролик, послідовна демонстрація серії статичних зображень, дібраних до певної теми.

Спам – масове розсилання реклами або будь-яких інших повідомлень на всі електронні адреси без узгодження; здійснюється за допомогою спеціальних програм.

Стандарти журналістики – професійні правила і норми журналістської діяльності.

Сторітелінг (від англ. story – історія і tell – розповідати) – жанр цифрової журналістики, в якому автор може органічно поєднати різні види оповіді (текстовий, аудіовізуальний) і техніки та прийоми (документальну реконструкцію, аналіз даних) з використанням і зовнішніх сервісів (бази даних, соціальні мережі тощо).

Стрім – відеотрансляція з місця події, що відбувається в режимі реального часу.

М

Таблоїдизація – проникнення засад і прийомів таблоїдної преси в якісну.

Тег – ключове слово, потрібне для розуміння основної теми публікації; гіперпосилання, за яким можна перейти на іншу інтернет-сторінку. Допомагає в Інтернеті шукати потрібну інформацію.

Теги (мітки) HTML – короткі фрагменти програмного коду в документі HTML, що визначають форматування тексту, розташування графіки, посилання та інші атрибути сторінки.

Творчість у журналістиці – творчістю журналістська діяльність стає тоді, коли вона вільна і спрямована на утвердження нових духовних цінностей – національних і загальнолюдських, пов'язана з жертівністю і найвищим напруженням інтелектуальних і моральних сил журналіста; коли персоніфікована журналістська діяльність виходить за межі особистого вчинку і набуває суспільної значущості, коли за умов зовнішньої несвободи журналіст не втрачає свободи внутрішньої і його діяльність є виявом громадянської позиції; коли у цій діяльності поєднується професійне вміння журналіста з досконалою літературною формою втілення нових ідей, концепцій, смислів.

Степан КОСТЬ
ВСТУП ДО ЖУРНАЛІСТИКИ

Тележурналістика – вид журналістики, що використовує відповідні технічні засоби зв'язку для передачі на відстань рухомих та нерухомих зображень і звукової інформації. Нині використовує й Інтернет.

«Темники» – неофіційні вказівки уряду редакціям газет і ТРК щодо доцільності/недоцільності висвітлення певних тем (мова про 2000–2004 роки). Існування «темників» може бути і неявним, прихованим, відбуватися в різних формах.

Тролінг – провокаційна діяльність, яка полягає в написанні таких матеріалів і повідомлень, що зумовлюють конфлікти у певному середовищі чи сприяють формуванню негативного ставлення до певної особи (державного діяча, політика).

Троль – учасник, виконавець, який бере участь у тролінгу.

И

Українська преса (ЗМІ) – сукупність видань, що виходили /виходять в Україні або за її межами не лише українською, але й іншими мовами та відображали/відображають історичні імперативи й національні інтереси України, захищали/захищають її традиції, мову, культуру і найголовніше – її державність.

Ф

Фреймінг – структурування інформації, в результаті чого повідомленням надають потрібного чи бажаного значення.

Форум – місце для дискусій в Інтернеті, один із видів інтерактивного зв'язку, самостійний інтернет-ресурс або розділ сайту, що застосовується для колективного спілкування користувачів на певні теми. На відміну від чату, спілкування може відбуватися у зручний для користувачів час. Повідомлення та усі відповіді на нього утворюють гілку, що називається топик (теми).

Фрілансер – журналіст, який не перебуває у штаті видання, але співпрацює з ним; вільнонайманий журналіст.

Функції журналістики – сукупність обов'язків, призначення та роль журналістики у суспільстві. Характер і зміст функцій залежить від політичного устрою держави, від умов (зовнішніх і внутрішніх), в яких вона існує.

Х

Хмара (хмарне сховище) – модель забезпечення мережевого доступу користувача до даних, які зберігаються на віртуальному носії.

Хмара тегів – повний список ключових слів, що відображають головний зміст веб-сторінки.

Ц

Цензура – державний контроль за функціонуванням журналістики і книгодрукуванням через конституційні, адміністративні, судові, фінансові обмеження.

Ч

Чат (англ. chat – розмовляти) – місце в Інтернеті, де можна поспілкуватися з іншими користувачами; це розмова кількох або навіть кільканадцяти користувачів в Інтернеті, які висловлюють свої думки з приводу певної події чи на якусь тему.

AVI (Audio Video Interleaved – чергування аудіо та відео) – формат відео, який створила компанія Microsoft для її операційної системи Windows.

GIF (Graphics Interchange Format – формат обміну графічними даними) – графічний формат, який часто використовують в Інтернеті, передає 256 кольорів. Його використовують для малюнків і графіків.

HTML (Hypertext Markup Language – мова розмітки гіпертексту) – комп'ютерна мова, яку використовують для створення інтернет-сторінок із різноманітним форматуванням тексту і графікою.

Jawa – мова програмування, яку використовують для створення інтернет-програм, за допомогою яких забезпечується інтерактивність вебсторінок та інші функції.

JaweScript – мова програмування, яку використовують для написання скриптів – невеликих програм-сценаріїв, що дають змогу додавати на вебсторінки інтерактивні елементи.

JPEG (Joint Photographic Experts Group – об'єднана група фотоекспертів) – графічний формат, що дає змогу стискувати графічні файли для швидкого завантаження.

Phyton – мова програмування для створення алгоритмів, на основі яких можна генерувати тексти, розвивати обчислювальне мислення, щоби співпрацювати з фахівцями із комп'ютерних наук.

Степан КОСТЬ
ВСТУП ДО ЖУРНАЛІСТИКИ

R – мова програмування для аналізу статистичних даних.

URL (Uniform Resource Locator – єдиний покажчик місцезнаходження ресурсу) – інтернет-адреса.

Література

Аньєс Ів. Підручник із журналістики. Пишемо для газет. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2013. 544 с.

Бойд-Баретт О. Медиа-империализм. Харків: Гуманитарний центр, 2018. 292 с.

Бойд Е. Ефірна журналістика. Технології виробництва ефірних новин. Київ, 2007. 429 с.

Журналістика: словник-довідник / авт.-уклад. І. Л. Михайлин. Київ: Академвидав, 2013. 320 с.

Квіт С. Масові комунікації: підручник. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 206 с.

Крейг Р. Інтернет-журналістика: робота журналіста і редактора у нових ЗМІ. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007. 324 с.

Кросмедіа: контент, технології, перспективи: колективна монографія за ред. Е. Шевченко. Київ, 2017.

Мак-Квейл Д. Теорія масової комунікації. Львів: Літопис, 2010. 538 с.

Под ред. А. Чарльза. Конец журнализма. Version 2.0. Индустрия, технология и политика. Харьков: Изд-во «Гуманитарный центр», Е. Н. Николаева, 2016. 308 с.

Пітерс Дж. Д. Слова на вітрі: Історія ідеї комунікації. Київ: Вид. дім «КМ Академія», 2004. 302 с.

Потятиник Б. Інтернет-журналістика: навч. посіб. Львів: ПАІС, 2010. 246 с.

Стівенс М. Виробництво новин: телебачення, радіо, Інтернет. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 407 с.

Фолькер В. Журналістика газет і журналів. Київ: Центр Вільної Преси, 2017. 377 с.

Шмідт Я. Нова мережа: ознаки, практики і наслідки веб 2.0: посібник для вузів. Київ: Центр Вільної Преси; Академія Української Преси, 2013. 284 с.

Штромайер Г. Політика і мас-медіа. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 303 с.

Chyliński M., Russ-Mohl S. Dziennikarstwo. Warszawa, 2008. 438 s.

Internetová žurnalistika: Praktický pohled na práci novináře v online mediu. Praha : Vysoká škola ekonomická, 2011. 135 s.

Journalistische Genres. München: UVK Verlagsgesellschaft. Konstanz, 2016. 422 s.

Mroziewicz Krz. Dziennikarz w globalnej wiosce. Bydgoszcz; Warszawa: Oficyna Wydawnicza „Branta”, 2006. 287 s.

Pisarek W. Nowa retoryka dziennikarska. Kraków: Universitas, 2002. 291 s.

Słownik wiedzy o mediach / pod red. Edwarda Chudzińskiego. Warszawa; Bielsko-Biała, 2009. 476 s.

Wolny-Zmorzyński K., Kaliszewski A., Furman W. Gatunki dziennikarskie. Teoria. Praktyka. Język. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, 2009. 215 s.

Zasady i tajniki dziennikarstwa: podręcznik dla dziennikarzy Europy Środkowej i Wschodniej. Nowoczesność, 1996. 239 s.

Žurnalistika v informačni společnosti: digitalizace a internetizace žurnalistiky. Proměny a perspektivy žurnalistiky v epoše digitálních médií anel nová media teoreticky i prakticky / Editoroky B. Osvaldová a A. Tejkalová. Univerzita Karlova v Praze: Nakladatelství Karolinum, 2009. 196 s.

Українська журналістика у XXI столітті: хроніка подій (за матеріалами «Телекритики» і «Детектор медіа»)

У «Додатку» – матеріали двох публікацій «Детектор медіа». Перша з них – «Останнє десятиліття ЗМІ. Головні події в історії українських медіа 2000–2009 років» від 19 січня 2010 років (це хроніка подій першого десятиріччя), наступна – «Головні події в історії українських медіа 2010–2020 років» від 24 серпня 2021 року. Виклад хроніки подій подаю в скороченому варіанті, цитати – в «лапках».

Останнє десятиліття ЗМІ. Головні події в історії українських медіа 2000–2009 років

«Наразі ми стали свідками завершення не лише року, але й десятиліття. Тож ТК [«Телекритика». – С. К.] вирішила згадати найголовніші його події, важливі для розуміння того, що з нами за цей час відбулося й продовжує відбуватися. Задля підготовки цього матеріалу – хоча це саме журнальний матеріал, а не підручник з історії – ми перечитали сотні статей із власних друкованих та електронних архівів, аби не оминати увагою нічого гідного. На хроніку 2004 року редакцією було вирішено дати вдвічі більше сторінок, оскільки тодішньої осені, зі зрозумілих причин, відбувся справжній прорив журналістської професії, який передував прориву всього суспільства в політичному сенсі.

Втім переглядати купу документів було заняттям не з найприємніших. Майже однаково соромними виглядають роки до 2004-го й кілька років після нього. З різних, зрозуміло причин: якщо події до президентських виборів нагадували відкриту ворожнечу журналістів (звичайно, не тих, що смиренно чи навіть із задоволенням виконували темники) із владою, то в наступні кілька років трапилося величезне розчарування в новому керівництві державою. Але головне, що тоді, що зараз: журналістика в Україні залишається «привідним ремінцем» політики, займаючись переважно ретрансляцією політичного піару та популізму. Замість того, щоби виробляти власний «порядок денний», артикулюючи перш за все суспільні, а не владні й олігархічні інтереси.

Головна постать для цього ЗМІ цього десятиліття і в ідейному розумінні – була очевидною. Це Леонід Кучма, який разом із вищезгаданими десятима роками прощається з нами з обкладинки останнього

числа ТК 2009. Якщо в першу половину десятиліття Кучма був утіленням влади та владних утисків свободи слова (хоча багато чого було зроблено без його прямої участі), то в наступні роки відбулася консервація кучмістських стратегій. Запропонована за часів його правління в країні модель ручного керування журналістами виявилася надзвичайно зручною як для можновладців, так і для власників ЗМІ та їхніх менеджерів. Цей факт пояснюється навіть не стільки тим, що владний марафон після 2004 року продовжили майже всі персонажі, хто до того брав участь, скільки тим, що обмеження журналістських свобод (в тому числі й економічних) надто комфортне в будь-якій системі, від квазіавторитарної до ліберально-капіталістичної. Не будемо забувати, що в розгулі джинси (в тому числі й політичної) у другій половині десятиліття винні найбільші медіакомпанії та телеканали, що будь-які аномалії свого ефіру можуть пояснити необхідністю заробляти гроші. Ну і, звісно, дзвінки із владних кабінетів різних рівнів за редакцій із проханнями, вимогами або погрозами теж нікуди не поділися.

Та, прощаючись із десятиліттям, чи розстаємося ми з його моделлю відносин ЗМІ, суспільства та влади?

Здається, що так, але справа тут не в еволюції саме української журналістики. Спостерігаючи за подіями вітчизняного ринку ЗМІ, важливо не втратити розуміння того, що сталося в нульових роках із журналістикою та мас-медіа на концептуальному рівні в цьому світі. А саме – остаточне знецінення інформації. Мабуть, це десятиліття було останнім, коли свій кар'єрний шлях починали, так би мовити, класичні журналісти, які звикли винаходити інформацію і за це мати успіх в аудиторії. Сьогодні ж від інформації вже нікуди подітися й аудиторії вона не надто потрібна, особливо якщо за неї доводиться платити. Відбувається нове винаходження журналістської професії, і процес цей, здається, лише на самому початку. Тож, залишається сподіватися, що він призведе до більшої демократизації інформаційного простору, і це досягнення буде більшим за ті вади, які теж здаються неминучими (хворобливе інформаційне засмічення – одна з цих вад)».

2000 рік

17 квітня Г. Гонгадзе заснував інтернет-видання «Українська правда». Мета сайту – поширення альтернативних думок про події в Україні, оскільки влада узурпувала інформаційний простір. За Г. Гонгадзе почали стежити (про що він повідомляв генпрокуратуру).

Степан КОСТЬ
ВСТУП ДО ЖУРНАЛІСТИКИ

1 вересня компанія KP Publications запустила новинний сайт «Кореспондент» (редактор Ю. Лисенко). Згодом, у березні 2002 року KP Publications почала видавати однойменний журнал, побудований за взірцем американської стандартизованої журналістики Newsweek. У наступні роки появилися подібні журнали – «Профіль», «Фокус», «Главред», «Український тиждень».

16 вересня Г. Гонґадзе зник. На початку листопада було знайдено його обезголовлене тіло.

28 листопада голова Соціалістичної партії О. Мороз під час прес-конференції у Верховній Раді увімкнув запис з аудіокасети, що йому передав колишній охоронець президента Л. Кучми М. Мельниченко. «На плівках чоловік, чий голос нагадує голос Леоніда Кучми, у брутальних виразах обговорює зі співрозмовниками те, як необхідно розправитись із Георгієм Гонґадзе. Фігурантами плівок Мельниченка Мороз назвав голову Адміністрації президента Володимира Литвина, міністра внутрішніх справ Юрія Кравченка на голову СБУ Леоніда Деркача».

Влада (і зокрема Л. Кучма) відкинула будь-які звинувачення.

15 грудня в Києві розпочалися акції протесту політичної опозиції та громадських організацій, які через кілька днів оформилися у тривалу кампанію «Україна без Кучми».

18 вересня ICTV, один із найдавніших незалежних українських каналів, вийшов у ефір з повністю оновленою програмною сіткою й дизайном у помаранчевому кольорі (ICTV належав В. Пінчуку). Генеральним директором ICTV було призначено О. Богуцького, керівником інформаційної служби – російського тележурналіста Д. Кисельова («працював на ICTV близько п'яти років і запам'ятався вмілими маніпуляціями у новинах та аналітичних програмах на користь української влади та проти опозиції»).

2001 рік

8 квітня компанія KP Publications почала видавати журнал «Афіша», присвячений розвагам у столиці. Перший головний редактор – К. Дорошенко, журнал виходив до кінця десятиріччя.

25 квітня відбулася перша церемонія нагородження професійною премією «Телетріумф». Премії дісталися каналам «Інтер», «1+1», ICTV і «Новому». Серед переможців – А. Мазур (краща ведуча інформаційних програм, 1+1; А. Шевченко (кращий репортер, ICTV).

1 червня в ефір вийшов новий музичний канал «Enter», що належить групі каналів «Інтер».

7 липня у лікарні Слов'янська помер журналіст, директор ТРК «ТОР» Ігор Олександров, якого злочинці побили кілька днів перед тим спортивними бітами. І. Олександров вів програму «Без ретуші» і викривав злочинну діяльність мафіозних груп.

24 вересня «Інтер» зняв із сітки мовлення випуски новин російського «Первого канала», які він транслював від початку своєї роботи.

27 вересня відбулася презентація інтернет-видання «Телекритика», «присвяченого висвітленню подій в царині ЗМІ, критичним оглядам медійного контенту, утвердженню експертного середовища в цій галузі та ставленню за дотриманням українськими журналістами цивілізованих стандартів професії».

Восени 2001 керівництво СДПУ(о) готувалося до парламентських виборів і запросило провідних спеціалістів російської консалтингової кампанії «Фонд ефективної політики» Г. Павловського і М. Гетьмана вибудувати для партії стратегію створення медіаполітичного холдингу. Саме ці консультанти і ввели в обіг поняття «темник»: «темниками називали списки актуальних тем дня та очікуваний кут їхньої подачі журналістами. Ці списки розсилалися керівником провідних ЗМІ з Головного управління інформаційної політики Адміністрації президента Кучми, очолюваного Сергієм Васильєвим. Так в Україні було фактично введено державну цензуру».

2002 рік

23 січня в ефірі української служби «Радіо Свобода» відбулися передвиборні дебати В. Медведчука і Ю. Тимошенко. Це був перший випадок теледебатів між представником влади й опозицією.

20 червня було перекрито вихід в ефір київської телерадіокомпанії ЮТАР (Нацрада з питань ТБ і РМ відмовила їй у переліцензуванні на право мовлення. Керівництво ЮТАР вважало себе незаангажованим, а не опозиційним.

16 вересня в Києві відбулася масштабна акція протесту опозиції «Повстань, Україно!».

У червні лідера СДПУ(о) В. Медведчука призначили головою Адміністрації президента, після чого «темники» від влади почали надходити всім провідним телеканалам країни. Це викликало обурення журналістської спільноти, які на сторінках «Телекритики» та «Україн-

Степан КОСТЬ
ВСТУП ДО ЖУРНАЛІСТИКИ

ської правди» у своїх статтях закликали до організації спротиву. «Телекритика» гостро критикувала маніпулятивні підцензурні новини телеканалів, закликаючи журналістів не виконувати «темники». Однією з найпомітніших публікацій того часу була стаття телеведучого Р. Скрипіна «Так жити не можна» Журналістів підтримав комітет Верховної Ради з питань свободи слова та інформації на чолі з М. Томенком. Дискусії в журналістському середовищі стали фундаментом «журналістської осені» – публічного руху демократично налаштованих представників мас-медіа проти політичної цензури.

3 жовтня близько півсотні київських журналістів, які зібралися в Будинку кіно на «круглий стіл», підписали «Маніфест українських журналістів із приводу політичної цензури». На сайті «Детектор медіа» до цього маніфесту приєдналися своїми підписами ще 467 журналістів з усієї України.

5 жовтня понад 100 журналістів у Будинку вчителя сформува-ли на пропозицію І. Чемерис, А. Лигачової та А. Шевченка Страйком та Оргкомітет для створення Всеукраїнської незалежної профспілки працівників ЗМІ (згодом – Незалежної медіапрофспілки). Журналісти прийняли також текст заяви, в котрій уперше намагалися визначити своє розуміння «політичної цензури» та її різницю від «редакційної політики» медіа.

4 грудня відбулися парламентські слухання «Суспільство, засоби масової інформації, влада: свобода слова та цензури в Україні», які ініціювали журналісти за підтримки профільного комітету Верховної Ради. Результатом слухань було прийняття Закону, в якому було визначено зміст поняття «цензура», встановлено відповідальність за неправомірну відмову в наданні інформації, звільнено від відповідальності за оціночні судження, заборонено органам державної влади та місцевого самоврядування позиватися до суду з приводу дифамації (в січні 2003 року Парламентська асамблея Ради Європи винесла резолюцію, в якій йшлося про тиск з боку Адміністрації президента на українські ЗМІ). «Все це призвело до певного зменшення тиску влади на мас-медіа. Але все-таки у 2002-2003 роках українським журналістам не вдалося масштабно і системно консолідуватися для радикальних форм протесту проти цензури. Страйком згодом було розпущено, а редакційна політика каналів знову набула тотально-темниківського характеру».

30 жовтня було знайдено тіло директора агенції «Українські новини» М. Коломійця. У нього були фінансові розбіжності з партнером

у бізнесі В. Хорошковським. Окрім цього, М. Коломієць страждав на депресію в останні місяці життя.

2003 рік

8 січня відновила роботу редакція сайту «Обком», який не працював від 19 лютого 2002 року внаслідок незаконних дій податкової міліції. Позови «Обкому» суди не розглядали.

18 січня було знайдено мертвим журналіста «Радіо Свобода» Сергія Набоку.

23 січня вийшов перший номер «Газети по-київськи» (головний редактор – С. Тихий). «Газета» відкрила локальні видання в містах-мільйонниках – Харкові, Одесі, Донецьку, Львові, Дніпропетровську.

На початку лютого В. Пінчук купив у російської «Альфа-групи» канал «Новий» і почав переговори про купівлю каналу СТБ в російської корпорації «Лукойл»; переговори успішно завершилися 2044 року.

14 лютого НТКУ оголосили, що Україну на пісенному конкурсі «Євробачення» буде представляти співак О. Пономарьов. Україна вперше брала участь у цьому конкурсі. О. Пономарьов посів 14-е місце.

27 березня за наказом Л. Кучми президентом НТКУ став О. Савенко.

2 квітня канал «1+1» оголосив, що знімає з ефіру політичну програму «Проте» через її низький рівень (це був проект Д. Корчинського і Д. Джангірова). «Втім, програма, змістом якої були карколомні розправи з політичною опозицією, всупереч бажанню керівництва каналу, в ефірі тоді залишалася і припинили виходити лише влітку 2004 року».

17 червня фундатор і почесний президент телеканалу «Інтер», віце-спікер Верховної Ради О. Зінченко повідомив співробітникам інформаційної служби мовника, що більше не має до нього стосунку; він порадив звертатися до акціонера «Інтера» І. Плузнікова і пояснив, що йому не вдалося відстояти ті зміни, що відбувалися в інформаційному мовленні каналу. Через три дні О. Зінченко повідомив СДПУ(о), що виходить з її лав, оскільки не поділяє позиції керівництва партії з багатьох суспільно-політичних питань і має «значні розбіжності у розумінні моральних і етичних норм життя».

Незабаром він оголосив виборчий штаб В. Ющенка напередодні президентських виборів.

Влітку майже одночасно закрили авторську програму О. Новосад «Імпреза», присвяченої опері та балету, на каналі СТБ, і «Останню ба-

Степан КОСТЬ
ВСТУП ДО ЖУРНАЛІСТИКИ

рикаду» (режисер А. Липовецька, ведучі М. Бриних і М. Баранівська), присвячену сучасній культурі, на каналі «1+1». Програми виходили в непраймовий час і через свою тематику високих рейтингів не мали. «Так із сітки популярних національних мовників зникли хіба не єдині проекти дійсно про культуру, а не стосовно життя зірок шоу-бізнесу. Цю прогалину комерційне українське ТБ і до сьогодні не має наміру заповнити».

1 вересня телеканали «Експрес-інформ» та НБМ розпочали синхронне мовлення під одним логотипом – «5 канал» (власник П. Порошенко). 6 червня в історії вітчизняних ЗМІ відбулося підписання політичної угоди про взаєморозуміння між власниками і журналістським колективом «Експрес-інформу» згідно з публічними засадами редакційної політики. Власники гарантували невтручання у виробництво інформаційних програм.

15 вересня набрало чинності рішення Нацради з питань ТБ і РМ про запровадження телереклами класифікації відеопродукції візуальними позначками в залежності від категорії осіб, на яку ця продукція розрахована. Так у телевізійному ефірі з'явилися графічні позначки: зелене кружальце (фільми для всієї аудиторії), жовтий трикутник (для дітей у присутності батьків) та червоний квадрат (тільки для дорослих).

2004 рік

17 лютого радіостанція «Довіра» припинила трансляцію програм української служби «Радіо Свобода». Президент «Радіо Свобода» Т. Дайн назвав це рішення таким, що свідчить про регрес на шляху самовираження в Україні і поклав відповідальність за нього на С. Кичігіна, генерального продюсера «Довіри» і фундатора газети «2000».

28 січня Шевченківський районний суд Києва, розглянувши позов організації «Міжнародний антифашистський комітет» проти газети «Сільські вісті», припинив випуск видання. Річ у тім, що газета друкувала фрагменти із книги В. Яременка «Єврейство в Україні», професора Міжрегіональної академії управління персоналом. Суд вважав, що надруковані фрагменти розпалюють міжнаціональну ворожнечу. «Сільські вісті» були в опозиції до влади. Наприкінці листопада випуск газети відновив Апеляційний суд Києва.

3 березня представники «Укрчастотнагляду» вимкнули передавач радіостанції «Континент», яка транслювала програми «Радіо Сво-

бода». С. Шолох (директор «Континенту») заявляв, що на нього чинили тиск представники СДПУ(о) і навіть погрожували йому за трансляцію «Радіо Свобода».

6 травня оголошено про призначення прес-секретарем голови уряду В. Януковича Ганни Герман, яка до того працювала керівницею київського бюро «Радіо Свобода». Її призначення викликало бурхливу реакцію в професійному середовищі... На першій власній прес-конференції у ролі речника Януковича Ганни Герман заявила: «Я завжди дорого коштувала. Всюди, де я буду працювати, я буду працювати за добрі гроші».

12 травня вийшло перше число газети «Экономические известия», яку фінансував С. Тігіпко (головний редактор – К. Донін).

5 травня на зборах Київської незалежної медіа-профспілки головою було обрано Є. Соболева. КНМП за підтримки інших громадських організацій та сайту «Телекритика» розпочала підготовку журналістського протесту проти «темників» влади.

7 червня Національна рада з питань телебачення і радіомовлення оголосила догану телеканалу «Новий» за трансляцію російської програми «Окна», в якій російський актор Д. Нагієв радив жінці позбавлятися українського акценту в непристойний, хамський і образливий для української аудиторії спосіб. «Новий» мав вибачитися перед телеглядачами за вихід в ефір програми образливого для українців змісту, що канал зробив в ефірі за кілька тижнів. У серпні Нацрада визначила, що «Окна» можна транслювати лише після 23-ї години.

23 червня «5 канал» звернувся до органів влади, а також до міжнародних організацій із відкритим листом, в якому вимагав від українських можновладців припинити самочинне відключення мовника в кабельних мережах окремих регіонів... Офіційна причина зупинення трансляції – технічні проблеми. У приватних розмовах представники кабельних компаній говорили 5-му каналу, що відключити його наповігливо радить місцева влада (йшлося про Донецьку, Дніпропетровську області, а також міста Харків, Полтаву, Кривий Ріг, Маріуполь).

11 серпня в ефір вийшло радіо НАРТ, яке пов'язували з О. Зінченком. Радіостанція була налаштована опозиційно напередодні й під час Помаранчевої революції й зіграла велику роль у консолідації опозиційно налаштованої аудиторії.

24 жовтня в ефірі програми «Епіцентр» було показано сюжет журналістки ТСН Лесі Сакади про В. Януковича, в якому не було жод-

Степан КОСТЬ
ВСТУП ДО ЖУРНАЛІСТИКИ

ного слова про судимості В. Януковича як кандидата в президенти. Згодом в інтерв'ю Л. Сакада розповіла, що її змусили зробити саме такий сюжет. «Це інтерв'ю було сприйняте колегами як приклад мужності журналістки, що сказала про тиск уголос».

25 жовтня кілька працівників 5-го каналу оголосили голодування. Приводом було замороження банківських рахунків через позов нардепа В. Сівковича – він вимагав від каналу та його власника П. Порошенка вибачень за поширену інформацію щодо участі В. Сівковича в парламентській комісії з розслідування отруєння В. Ющенка. Водночас анулювали ліцензію 5-го каналу на мовлення в Києві, суд визнав, що 5-й канал отримав її незаконно. «Акція голодування завершилася 2 листопада. Разом ці події було розцінено як спробу владної розправи з єдиним опозиційним каналом. А голодування працівників 5-го каналу стало прикладом колективного спротиву для колег».

26 жовтня в ефірі «Інтера», «1+1» та Першого національного відбулося спілкування телеглядачів із президентом Росії В. Путін, який повідомив, що Росія готова до відродження Радянського Союзу (передачу вели О. Таукач, В. Піховшек і О. Мельничук).

28 жовтня «Журналісти п'яти національних каналів – «Інтера», Нового, НТН, ТОНІС та ICTV – заявили про політичний тиск на їхні медіа й своє небажання виконувати темники. За кілька днів під заявою, яка була опублікована «Детектор медіа», стояли підписи 346 журналістів з усієї країни. Також 28 жовтня сім журналістів служби новин «Плюсів»: Наталка Фіцич, Юлія Бориско, Віктор Заблоцький, Ігор Складаревський, Федір Сидорук, Галина Бецко та Мар'яна Воронович на знак протесту проти цензури звільнилися з каналу. Ця дата вважається офіційним початком журналістської революції, що передувала революції Помаранчевій».

На початку листопада ТРК «Ера» перестала користуватися темниками, що дало змогу глядачам Першого національного, на якому виходила «Ера», вперше побачити новини, які Адміністрація президента не цензурувала.

9 листопада ведучого новин Першого національного В. Голосняка звільнили за відмову читати темник про В. Януковича.

21 листопада ведучі «1+1» О. Терещенко й А. Тичина відмовилися вести виборчий марафон через темники. Програму вів лише В. Піховшек.

23 листопада «КНМП» і «Детектор медіа» провели акцію «Ми не брешемо!», звернувшись до журналістів із закликом припинити брех-

ню у вирішальний для країни час. Звернення прочитав в ефірі ТРК «Ера» ведучий «Плюсів» Анатолій Борсюк. Того ж дня почала діяти ініціатива громадських організацій «Правда переможе». Журналісти, що брали там участь, розсилали оперативно підготовлені тексти всім ЗМІ для безкоштовної публікації. Був створений застосунок «За правду», а також двосторінкова газета «Правда переможе», яка виходила кілька разів на день накладом 900 екземплярів і безкоштовно розповсюджувалася серед учасників акції протесту на Майдані (Помаранчевий Майдан розпочався 21 листопада). Над проектом працювали Єгор Соболев, Євген Глібовицький і журналістка ТК Наталія Данькова.

24 листопада «Інтер», «1+1» та Перший національний почали працювати в одному режимі – замість новин йшло включення з «Демократичного центру» в штабі В. Януковича.

25 листопада сурдоперекладач Першого національного Наталя Дмитрук проігнорувала основний текст і повідомила своїм глядачам: «Результати ЦВК є сфальсифікованими. Не вірте. Наш президент – Ющенко. Мені дуже прикро, що до цього доводилося перекладати неправду. Більше я цього не робитиму. Не знаю, чи побачимось».

25 листопада «1+1» у прямому ефірі попросив вибачення перед глядачами за «упередженість інформації, яка досі поширювалася під тиском і за директивами різних політичних сил», а В. Піховшека було усунуто від обов'язків шеф-редактора служби новин.

29 листопада головного редактора ICTV Д. Кисельова [нині один із цільних російських пропагандистів. – С. К.] усунули від керівництва новинами телекомпанії, оскільки журналісти на зустрічі з О. Богущим висловили Д. Кисельову недовіру. «Інші національні канали значно скорочували подачу інформації про масштабні акції протесту в Києві в об'єктивніший бік. Журналістська революція скінчилася перемогою».

2005 рік

20 січня Незалежна асоціація телерадіомовників, Громадська рада з питань свободи слова та інформації при профільному Комітеті Верховної Ради, «Детектор медіа», Інститут політики, Академія української преси, Комітет «Рівність можливостей» та Київська незалежна медійна профспілка оголосили про створення коаліції громадських організацій «Суспільне мовлення». До коаліції згодом приєдналися й інші громадські організації. Мета полягала в тому, щоб розробити концептуальні й законодавчі положення, потрібні для створення сус-

Степан КОСТЬ
ВСТУП ДО ЖУРНАЛІСТИКИ

пільного мовлення в Україні. Упродовж року було підготовлено пакет пропозицій, редакційний кодекс суспільного мовника. На цій основі й у співпраці з коаліцією парламентський Комітет розробив проект закону про суспільне мовлення. Проте в грудні 2005 року Верховна Рада у повторному другому читанні відхилила проект закону про систему суспільного телебачення й радіомовлення і його зняли з розгляду: ключові політичні сили не змогли узгодити свої погляди на принципові питання документу. Президент В. Ющенко теж не продемонстрував наявність політичної волі до створення суспільного телебачення.

18 липня вийшло перше число українського видання російської газети «КоммерсантЪ».

29 липня відбулося засідання «Української незалежної ТВ-корпорації» (телеканал «Інтер»), на якому на посаду голови Наглядової ради обрали В. Хорошковського, «який начебто отримав контроль над 61% акцій «Інтера», заплативши за них, за повідомленням російської газети «Ведомости», 250 мільйонів доларів».

25 липня президент В. Ющенко під час прес-конференції звернувся до журналіста «Української правди» зі словами «кілер найнятий», «морда», «журналіст, який не працював і хвилини свого життя на свободу преси» (С. Лещенко підготував кілька скандальних публікацій під назвою «Син бога» про зухвалий спосіб життя сина президента). Це був великий конфлікт нової влади і журналіста. Наступного дня велика група журналістів звернулася до президента з відкритим листом, вимагаючи вибачень перед С. Лещенком і відповідей щодо доходів і витрат родини президента. За кілька днів В. Ющенко зателефонував С. Лещенкові і пояснив обставини свого емоційного виступу, сказавши, що він, власне, «зробив із цього урок».

9 вересня на каналі ICTV відбулася прем'єра ток-шоу «Свобода слова» з ведучим Савіком Шустером.

12 жовтня вийшло перше число нового всеукраїнського економічного видання – газети «Дело» (головний редактор Галина Панченко).

На початку грудня найпопулярніші партії залучили до своїх виборчих списків журналістів: Г. Герман – № 105 у списку Партії регіонів, Андрій Шевченко – у першій п'ятірці БЮТ, Ольга Герасимюк – у першій п'ятірці «Нашої України».

За підсумками 2005 року американська правозахисна організація «Freedom House» перенесла Україну з категорії країн, де існує частково вільна преса, до таких, де преса є вільною повністю.

2006 рік

7 лютого було створено Незалежну експертну раду з питань діяльності мас-медіа під час виборів (ця структура існувала до 25 травня). Аналогічні ради (з іншим експертним складом) створювали напередодні дострокових виборів до Верховної Ради 2007 року і президентських виборів 2010 року).

26 березня відбулися вибори до Верховної Ради. Згідно з моніторингом теленовин, який проводили громадські організації, рівень роботи більшості інформаційних служб національних каналів був далеким від стандартів безсторонності й збалансованості через велику кількість сюжетів із ознаками замовних. Щоправда, ці медійні маніпуляції не були з одного центру, як до 2004 року. Подібна ситуація повторилася на парламентських виборах 2007 року й у виборчій кампанії 2009-2010 років.

22 червня один із фундаторів 5-го каналу Р. Скрипін оголосив, що йде з посади шеф-редактора. Причина – мовник не розвивається. Згодом його призначили медіа-директором агенції «РБК-Україна».

29 червня «щоденна й колись легендарна газета «Поступ» призупинила свій вихід. Припинення виходу газети її адміністрація називає реорганізацією видання, а зокрема, передачу його в управління видавничої групи «Експрес». Колектив було повністю скорочено у серпні. Згодом група «Експрес» почала видавати щомісячну газету «Post-Поступ».

12 липня під час знімання мітингу біля Верховної Ради група депутатів від Партії регіонів на чолі з О. Калашниковим побили оператора В. Новосада, на адресу журналістки СТБ М. Ситник вони висловлювали погрози й сексистські репліки. Правоохоронці, які були свідками цього інциденту, не зреагувала жодним чином. Журналістська спільнота оголосила «регіоналові» бойкот (цей бойкот підтримали, звичайно, не всі).

28 серпня у Києво-Печерській Лаврі відбувся інцидент між архієпископом Павлом (Українська православна церква Московського патріархату) і знімальною групою 5-го каналу. Священнослужитель із своїми підлеглими напали на журналістів, забрали камеру й касету.

13 вересня «оголошено про початок ініціативи «Краще не брехати». Кампанія передбачала проведення в журналістських вищих навчальних закладах спеціальних тренінгів, на яких провідні українські журналісти вчитимуть студентів, як не стати слугами цензури або ви-

Степан КОСТЬ
ВСТУП ДО ЖУРНАЛІСТИКИ

конавцями замовних матеріалів, коли молоді кадри придуть працювати на медіа».

14 грудня в Києві був презентований новий медіа-холдинг «Главред-Медіа», до складу якого увійшли новостворений журнал «Главред», «Телекритика», телеканал «Сіті» (колишній «Гравіс»), газета «Ізвестія в Україні», «Нова», інтернет-видання «Главред», VIP, Starsglavred (власник медіахолдингу О. Третьяков).

2007 рік

У січні стався конфлікт між колективом «Інтера» й керівництвом. Трудові права журналістів захищав «Детектор медіа», але колеги з інших каналів не підтримали «інтерівців». Власники ж ЗМІ в Україні переконалися, що сконсолідованого спротиву порушенням своїх трудових прав українські телевізійники чинити не будуть. Згодом «Плюси» 2009 року теж звільнили велику кількість журналістів.

13 лютого донецькому каналу «Україна» (власність Р. Ахметова) було представлено нового генерального директора – ним став польський продюсер В. Дзюкі. Це позитивно вплинуло на рейтинги мовника. Згодом канал переїхав до Києва.

15 березня було підписано декларацію про співробітництво щодо суспільного телерадіомовлення і створено робочу групу «Національна ініціатива «Суспільне мовлення», але й цей проєкт зазнав невдачі.

20 березня за розпорядженням президента НТКУ В. Докаленка було зупинено виробництво політичного ток-шоу В. Павлюка «Толока». Національна комісія з утвердження свободи слова та розвитку інформаційної галузі при президентові України заявила про стурбованість зняттям програми «Толока» з ефіру й заявами про тиск на журналістів і перевищення службових повноважень керівництвом НТКУ.

22 червня Антимонопольний комітет України дозволив кіпрській компанії В. Хорошковського придбати контрольні пакети трьох каналів Д. Фірташа (К1, К2, Мегаспорт), а також каналу НТН, що належав Е. Прутнику. За НТН було заплачено 200 мільйонів доларів. «Факт покупки мовника В. Хорошковським активізував чутки про те, що за власництвом цих медіаактивів стоїть хтось суттєво багатший. Найчастіше називали російського мільярдера О. Абрамова й того ж таки Д. Фірташа».

3 серпня було підписано угоду про злиття холдингу «Главред-Медіа», «Газеты по-киевски» та УНІАН в єдину структуру.

13 серпня стартував проект «Перший громадський канал», яким Держтелерадіо мало намір об'єднати усі обласні й регіональні ТРК для обміну контентом.

24 серпня на «Інтері» відбулася прем'єра ток-шоу «Свобода Савіка Шустера», яка за концепцією повністю дублювала «Свободу слова» на ICTV. Згодом Савік Шустер розпочав ще один проект на «Інтері» – «Великі українці» за ліцензованим форматом Бі-Бі-Сі.

31 серпня І. Коломойський придбав 3% акцій компанії Central European Media Enterprises (власника каналу «1+1») за 110 мільйонів доларів. Згодом він отримав 40% акцій каналу, що належали Роднянському і Фуксману, зробивши ще один крок до встановлення контролю над «Плюсами».

9 жовтня шеф-редактор холдингу «Медіа Дім» В. Портников і голова правління каналу ТОНІС М. Княжицький заявили, що йдуть із компанії. Офіційною причиною свого звільнення вони назвали тиск і політичну цензуру, яку нібито намагався встановити головний акціонер «Медіа Дому» та лідер Партії зелених В. Костерін.

2008 рік

1 січня запрацювала піпл-метрична панель вимірювання телеперегляду компанії «ГФК». Географія вимірювань розширилася на понад 300 населених пунктів із населенням менш ніж 50 тисяч осіб.

У лютому почалося радикальне реформування програмної сітки каналу, а також зміна керівництва «1+1» Генеральним директором групи кампаній Central European Media став О. Ткаченко, а А. Сирбу (виконавчий директор) схарактеризував бажану нову інформаційну політику каналу «1+1» як «новини для барбоса», маючи на увазі їхнє пожовтіння. Згодом канал остаточно втратив той інтелігентний імідж, який вибудовував у 1990-і роки.

14 лютого замість В. Дорошенка президентом НТКУ було призначено В. Ілащука. Незабаром виявилось, що кожен свою дію новий керівник узгоджує із Секретаріатом президента, яким керував В. Балага.

15 березня Апеляційний суд Києва виніс вирок колишнім офіцерам міліції, звинуваченим у вбивстві журналіста Г. Гонгадзе. Звинувачені стверджували, що вони діяли за вказівкою начальника Департаменту зовнішнього спостереження МВС країни О. Пукача.

17 березня почав працювати канал ТВі, який фінансували російські бізнесмени В. Гусинський і К. Качаловський. Керівник проєк-

Степан КОСТЬ
ВСТУП ДО ЖУРНАЛІСТИКИ

ту – М. Княжицький. На каналі працювали В. Портников, Р. Скрипін, Арт. Шевченко, В. Кіпіані, К. Нестеренко. Головним редактором став російський журналіст Є. Кисельов, який згодом запустив і власну недільну аналітичну програму «Наверху».

18 березня Верховна Рада ухвалила, а 7 квітня президент підписав закон про внесення змін до рекламного законодавства щодо реклами алкоголю і тютюну.

17 травня грандіозним скандалом завершився багатомісячний наказ програми «Великі українці» на каналі «Інтер». Хоча за кілька днів до фіналу програма, в якій глядачі обирали найвидатнішого співвітчизника всіх часів, у голосуванні лідирував Степан Бандера, перемогу несподівано отримав Ярослав Мудрий. При цьому за добу до завершення проекту його шеф-редактор Вахтанг Кіпіані оголосив, що при голосуванні відбуваються технічні фальсифікації на користь Ярослава Мудрого, котрий посідав тоді четверте місце... Ці прогнози справдилися, і відповідальність за фальшування Кіпіані поклав на нардепів Д. Табачника, який представляв постать Мудрого в рамках проекту, і В. Горбалья, які нібито організували голосування за базою Укргазбанку.

У жовтні всесвітня економічна криза дісталася до України. Компанії розпочали масштабні скорочення. Багато проектів було закрито: журнали «Деловой», «Чистая прибыль», «Gallery, Hello!», «Autocar», PC World Ukraine; газети «24», «Обзор», «15 минут», «Пульс Києва».

За результатами моніторингу у 2008 році організація Freedom House понизила рейтинг України та віднесла її до країн з частково вільними ЗМІ. Причиною була велика кількість прихованої політичної реклами, нездатність судової влади захистити журналістів від влади, власників та кримінальних угруповань та непрозорість медіавласності.

2009 рік

Майже від початку року у відкриту конфронтацію вступили канал «Інтер» і прем'єр Ю. Тимошенко. Причиною була «газова війна» з Росією та компанією «РосУкрЕнерго», голова якої Д. Фірташ начебто мав прямий стосунок до власності «Інтера». Канал зайнявся планомирним цькуванням уряду і робив це такими методами і з такою затятістю, які нагадали його власний ефір напередодні виборів 2004 року. Конфлікт закінчився звільненням (6 вересня) генерального

продюсера Г. Безлюдної. Інформаційний ефір каналу значно змінився в бік більш зваженого висвітлення діяльності уряду, а розслідування обставин продажу «Інтера» зупинили.

14 березня представник радикальної формації «Братство» напав на головного редактора мистецького сайту «Проза» А. Ульянова. Згодом на його адресу почали надходити погрози, і журналіст виїхав з України, а його сайт було закрито хостером за звинуваченням у поширенні порнографії.

19 березня Національна експертна комісія з питань захисту суспільної моралі, Нацрада з питань телебачення і радіомовлення, віцепрем'єр-міністр України І. Васюник і дев'ять загальнонаціональних телеканалів підписали Хартію про партнерство заради захисту суспільної моралі. Національна експертна комісія (голова В. Костицький) була дорадчим органом, але її висновки державні органи повинні були розглядати. НЕК визнала, що комедійний серіал «Щасливі разом» на Новому каналі міг зашкодити духовному розвитку молоді, оголосила журнал «Афиша» еротичним «у зв'язку із систематичною публікацією оголошень про надання інтимних послуг та інших порнографічних матеріалів (хоча у виданні друкували оголошення про масаж) і навіть підготувала «Етичний кодекс журналіста».

Найбільшого розголосу набув конфлікт між НЕК і письменником Олесем Ульяненком, бо НЕК визнала роман О. Ульяненка «Жінка його мрії» порнографічним. Конфлікт перенесли до суду, і в листопаді було досягнуто мирової угоди між НЕК і О. Ульяненком, згідно з якою комісія відкликала свій позов, а автор мав привести текст книги згідно з чинним законодавством. «В чому мали полягати правки письменника, достеменно невідомо й досі».

1 квітня в Україні розпочалося цифрове ефірне мовлення. Проте 10 телеканалів, які виграли конкурс на мовлення в цьому мультиплексі, виявилися не готовими надати компанії «Українська цифрова мережа» сигнал для ретрансляції. За програмою Кабміну (2008) Україна мала повністю перейти на цифрове мовлення у 2015 році.

3 липня компанія СМЕ оголосила про досягнення угоди з І. Коломойським, членом ради директорів СМЕ. Згідно з цією угодою І. Коломойський отримав 49% активів СМЕ за 100 мільйонів доларів та 100% телеканалу ТЕТ, який було інтегровано до групи «1+1».

22 липня Генпрокуратура та СБУ затримали генерала О. Пукача, причетного до вбивства Г. Гонгадзе.

Степан КОСТЬ
ВСТУП ДО ЖУРНАЛІСТИКИ

2 вересня голова Київської незалежної медіапрофспілки Ю. Луканов закликав парламентський Комітет із свободи слова та інформації розглянути усі випадки насильства проти журналістів, яких того року було особливо багато.

9 вересня О. Наливайка було призначено першим заступником і в. о. голови Державного комітету телебачення і радіо. Відновилося об'єднання обласних державних телерадіокомпаній в єдиний канал, який буде координуватися з Києва. Проект наштовхнувся на критику з боку В. Ющенка, який побачив у цьому намаганні Ю. Тимошенко взяти під свій контроль обласні телерадіокомпанії.

25 вересня відбувся знаковий скандал у студії «Шустер live». В ефір, анонсований як спілкування Ю. Тимошенко з журналістами, втрутилися непрохані депутати з Партії регіонів: Г. Герман, М. Азаров, І. Акімова. Згодом С. Шустер заявив, що участь «регіоналів» йому нав'язав Б. Колесников, керівник виборчого штабу В. Януковича, Г. Герман доповнила це зізнання, нагадавши, що між С. Шустером і депутатами існувала домовленість щодо інсценування «раптового» візиту.

19 жовтня стартувала президентська виборча кампанія. Моніторинг ТК та Інституту масової інформації показав, що випуски новин телеканалів містять багато матеріалів з ознаками політичного замовлення, хоча при цьому зберігається плюралізм такої «джинси».

11 листопада було оголошено, що телевізійний холдинг В. Пінчука отримав назву StarlightMedia. Головою наглядової ради було призначено О. Франчук [дружину В. Пінчука. – С. К.], головою правління холдингу – О. Богуцького.

Толовні події в історії українських медіа 2010–2020 років

«Медіа й журналістиці незалежної України – тридцять років. Їхня невелика історія ще не написана. Але найповніша безперервна хроніка життя українського медіапростору – архів «Детектор медіа».

Двадцять років наша редакція щодня фіксувала, описувала та аналізувала всі важливі події в українській журналістиці, на медіаринку, у відносинах медіа і влади тощо. З нагоди ювілею Незалежної України ми склали перелік із найважливіших і найбільш знакових, на нашу думку, подій в історії українських медіа 2010-2020 років. Це своєрідне продовження підсумкового проекту 2001-2009 років, який вийшов у журналі «Телекритика».

2010 рік

У січні кандидат у президенти В. Янукович відмовився від дебатів з Ю. Тимошенко, яка також вийшла в другий тур.

20 січня компанія Central European Media Enterprises продала свій пакет акцій (51%) «1+1» і каналу «Кіно» за 300 мільйонів доларів І. Коломойському. Так І. Коломойський став мажоритарним акціонером групи «1+1».

8 лютого І. Коломойський купив частку О. Третякова в холдингу «Главред-медіа». Раніше він мав 50% акцій холдингу, О. Третяков – 40%, ще 10% належали Central European Media.

До холдингу на той час входили журнал і сайт «Главред», журнал «Профиль», газета «Нова», сайт і журнал «Телекритика», телеканал «Сіті» тощо. Усі друковані видання, а також «Газету по-киевски», яка належала йому раніше, І. Коломойський закрити упродовж кількох років. 2011 року холдинг «Главред-медіа» був розформований. Онлайн-медіа, які продовжували існувати – портал «Телекритика» команди Н. Лигачової та його підсайт «Дуся», сайт «Главред», – увійшли до медіагрупи «1+1». Водночас портал «Телекритика» та інший його підсайт MediaSapiens фінансувалися й західними донорами через ГО «Телекритика», яка була окремою юридичною особою і не мала відношення до групи «1+1».

17 березня президентом Національної телекомпанії України був призначений Є. Бенкендорф, який доти очолював «Інтер». У наступні три роки державне телебачення стане більш подібним до комерційного, а також контрольованим групою В. Хорошковського – Д. Фірташа та групою С. Арбузова, обидві були лояльними до нової влади – В. Януковича та Партії регіонів. З каналу «Україна» (Р. Ахметова) на перший національний перекинули головну стратегічну інформаційну зброю – С. Шустера. Є. Бенкендорф провів перше велике скорочення штату НККУ за часів незалежності, а також зробив спробу формально «перетворити» державне телебачення на суспільне, просто замінивши вивіску.

30 квітня журналіст «1+1» М. Откович заявив про цензуру: за його словами, йому не дозволили зняти сюжет про те, як В. Янукович трактує Голодомор. І власник І. Коломойський, і генеральний продюсер О. Ткаченко, і депутатка від Партії регіонів Г. Герман заперечили існування цензури. Проте М. Отковича підтримали інші журналісти, а

Степан КОСТЬ
ВСТУП ДО ЖУРНАЛІСТИКИ

7 травня про цензуру заявили журналісти СТБ. Представники кількох медійних громадських організацій та журналісти, зібравшись спочатку у вузькому колі на «мозковий штурм», вирішили під час запланованої на середину травня дискусії «Медіадіагноз 2010: вірус цензури» запропонувати медіаспільноті створити потужний журналістський рух «Стоп цензурі!»

21 травня в Києво-Могилянській академії відбулися установчі збори руху «Стоп цензурі!». Однією з перших акцій руху «Стоп цензурі!» був Марш за свободу слова. Близько 100 журналістів пройшли по Хрещатику, Грушевського і Банковій. Під час ходи вони роздавали перехожим сатиричну газету-антиутопію «Українська неПравда». До Кабміну й Президента направили звернення проти утисків свободи слова.

4 червня під час пресконференції з нагоди ста днів свого президентства В. Янукович запросив журналістів із руху «Стоп цензурі!» відвідати Межигір'я. Запрошення пролунало у відповідь на гостре запитання Мустафи Найєма, який, як і багато журналістів на пресконференції, був у футболці з логотипом «Стоп цензурі!». Нагадування про поїздки до Межигір'я стало традицією руху, але туди запрошували лише лояльних до влади медійників для проведення сервільних інтерв'ю та оприлюднення дозованої інформації про резиденцію.

У 2010 році появляються перші масштабні українські ініціативи щодо медіаграмотності за підтримки західних партнерів. Громадська організація «Академія вільної преси» в першу чергу зосередилася на впровадженні медіаграмотності в школах, садках та закладах середньої освіти. 2011 року першу навчальну програму з медіаграмотності для вчителів, яку підготувала АУП, Міністерство освіти та науки затвердило.

2010 року появляється «MediaSapiens», сайт, створений «Детектор медіа». Це перший сайт, присвячений проблемам медіаграмотності. Згодом до проєктів із медіаграмотності долучилися й інші громадські організації, зокрема IREX, що працює з молоддю. 2020 року появилвся державний проєкт із медіаграмотності «Фільтр» у складі Міністерства культури та інформаційної політики.

14 серпня 5 канал, ТВі та телерадіокомпанія «Чорноморська» провели годинний ефірний страйк. Ця незвична форма протесту була зумовлена судовими позовами групи «Інтер», що прагнула позбавити 5 канал і ТВі частот, а також арештом майна опозиційної «Чорномор-

ської». Київський апеляційний адміністративний суд прийняв рішення на користь «Інтера», а до претензій податкової та КРУ на адресу «Чорноморської» додався і тиск з боку СБУ. У наступні роки аж до Революції гідності регуляторний та податковий тиск на опозиційні медіа то посилювався, то послаблювався, але ніколи не припинявся. Проте до повного закриття жодного із впливових опозиційних каналів влада не дійшла.

8 грудня Національна рада з питань телебачення і радіомовлення видала ліцензію оператору цифрової мережі компанії «Зеонбуд». Хто був її реальним власником, невідомо дотепер. Цифрове мовлення опинилося в залежності від непрозорої компанії, чию монополію не оспорювали ні за В. Януковича, ні за П. Порошенка. Не роблять цього і за В. Зеленського. 2019 року Верховна Рада змусила вивести компанію із офшорів, імена її формальних власників нічого не кажуть. 2020 року Нацрада продовжила ліцензію «Зеонбуду».

13 січня Верховна Рада схвалила закон «Про доступ до публічної інформації». У його розробці брали активну участь громадські організації, зокрема рух «Чесно». Закон підтримали 408 депутатів – усі, крім комуністів. Ухвалення Закону суттєво сприяло «декомунізації» спілкування між державою і медіа/громадянами. Боротьба за те, щоб усі державні органи виконували норми цього закону, триває.

21 березня В. Янукович призначив Дарку Чепак, продюсерку шоу 5 каналу, своєю пресекретаркою. Пікантність ситуації у тому, що Д. Чепак була співзасновницею руху «Стоп цензурі!». Вона пішла у відставку 17 січня 2014 року разом із керівником Адміністрації президента С. Львовичем після прийняття диктаторських законів.

15 квітня Національна рада з питань телебачення і радіомовлення оголосила конкурси на мовлення в мультиплексах цифрового телебачення стандарту DVB-T2. Так почався реальний перехід з аналогового ефірного телебачення на цифрове, що тривав дев'ять років.

24 серпня почала мовлення українська версія міжнародного телеканалу Euronews. Канал відразу почали звинувачувати в маніпуляціях на користь В. Януковича. 2017 року цей канал закрили.

28 вересня Національна рада з питань телебачення й радіомовлення винесла попередження опозиційному каналу ТВі. Керівник каналу М. Княжицький заявив, що влада хоче закрити канал. Почалося протистояння, до тиску долучилися податкова служба й правоохоронні органи.

Степан КОСТЬ
ВСТУП ДО ЖУРНАЛІСТИКИ

3 листопада Верховна Рада знизилла квоту українського контенту в ефірі теле- і радіокомпаній із 50% до 25%. Авторка законопроекту Олена Бондаренко з Партії регіонів назвала 25% компромісним варіантом – в неї було на меті цілковите скасування квот (це сталося 2012 року). Почалося згортання українізації медіапростору, розпочатої за часів президентства В. Ющенка.

14 грудня Печерський районний суд заквив кримінальну справу щодо експрезидента Л. Кучми, якого підозрювали у причетності до вбивства Г. Гонґадзе. У березні цю справу порушив заступник генпрокурора Г. Кузьмін. Справа проти Л. Кучми дала змогу владі упродовж дев'яти місяців імітувати активність у розслідуванні вбивства Г. Гонґадзе.

2012 рік

31 січня Міністерство внутрішніх справ закрило Іх.иа – найпопулярніший в Україні сервіс для обміну і зберігання файлів. Причина – поширення піратського контенту. Вперше в історії боротьби за авторські права в Україні мала результат, який відчули на собі мільйони людей. Згодом сайт відновили, але піратський контент із нього почали видаляти, згодом він втратив популярність і заквився.

2 квітня «на ТВі вийшов фільм-розслідування К. Усова «Лук'янівка. Тюрма №1». Стрічка набула величезного розголосу, принесла авторові премію Олександра Кривенка «За поступ у журналістиці» та популярність, яку Костянтин невдовзі конвертував в електоральну підтримку – і згодом став типовим українським політиком».

3 вересня у Києві відкрився шістдесят четвертий Всесвітній газетний конгрес і дев'ятнадцятий Всесвітній форум редакторів. Під час промови президента Януковича представники руху «Стоп цензурі!» підняли плакати, привертаючи увагу до проблеми цензури та наступу на свободу слова – якраз тоді, коли він згадав про «помилкові стереотипи та про недостатність свободи слова в країні».

19 вересня телеканали «Інтер», ICTV, Новий канал, СТБ, «Україна» та представники громадських організацій підписали меморандум «Відкриті новини заради чесних виборів». Громадські організації – Академія української преси, Асоціація «Спільний простір», Комітет «Рівність можливостей», Інститут масової інформації та ГО «Телекритика (тепер «Детектор медіа») за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» – сформувавши експертну групу, що мала провадити

моніторинг новин цих каналів і стежити, аби вони дотримувалися стандартів під час висвітлення важливих тем, пов'язаних із парламентськими виборами 28 жовтня 2012 року. Моніторинг тривав п'ять тижнів. Новини при цьому не були вільними від замовних матеріалів та прихованої агітації. Але якби не меморандум, ситуація була би ще гіршою, бо очевидно, що власники й топменеджмент каналів через меморандум захищалися від тиску влади Януковича, яка не хотіла допускати присутності в ефірі опозиційних політичних сил, позбавляючи таким чином телевізійників заробляти на традиційній передвиборчій джинсі (*це досить суперечливе пояснення мотивів. – С. К.*). Тож меморандум посприяв тому, що в ефірі був баланс представленості всіх учасників парламентських перегонів, а не лише влади, хай навіть і через джинсу. «Найчистішими стали новини каналу «Інтер», однак у цієї зміни, ймовірно, була й політична причина».

22 вересня набув чинності закон про цілковиту заборону реклами тютюну, ухвалений восени 2011 року. Цю заборону й досі намагаються оскаржити чи обійти медіа, які втратили значні рекламні бюджети, й тютюнові компанії, які запевняють, що реклама не заохочує до паління.

2 жовтня Верховна Рада скасувала своє рішення про ухвалення за основу законопроекту В. Журавського про криміналізацію наклепу. Небезпека запровадження кримінальної відповідальності за наклеп, що є ідеальним інструментом тиску влади на медіа, згуртувала медійників і громадянське суспільство. Те, що влада відмовилася від чергової спроби криміналізувати наклеп, викликало підозру, що влада хоче відвернути увагу від брудної виборчої кампанії, яку вели провладні політичні сили.

6 жовтня студія «Квартал 95» почала співпрацю з «1+1». Наприкінці літа В. Зеленський, який був два роки генеральним продюсером каналу «Інтер», пішов з посади. Рейтинговий контент «Кварталу» перейшов з «Інтера» на «1+1». «Це, можливо, була найбільш доленосна угода в житті Зеленського, одним із наслідків якої стала його перемога на президентських виборах 2019 року».

2013 року

19 січня Печерський районний суд Києва засудив О. Пукача до довічного ув'язнення за вбивство Г. Гонгадзе. О. Пукач заявив на суді, що до замовлення вбивства причетні Л. Кучми і В. Литвин.

2 лютого В. Хорошковський продав контрольний пакет акцій медіагрупи «Інтер» Д. Фірташу і С. Львовчкіну. У грудні 2012 року В. Хо-

Степан КОСТЬ
ВСТУП ДО ЖУРНАЛІСТИКИ

рошковський пішов з посади першого віцепрем'єра в уряді Азарова. 10 грудня «Інтер» підписав меморандум із Фондом «Відродження» про дотримання стандартів. У каналу появилася «громадська наглядова рада» з незалежних медіаекспертів, і він тимчасово став критичним до влади. Після продажу частини акцій Д. Фірташу і С. Львовчкіну «відлига» скінчилася.

14 травня вийшов перший випуск газети «Вести». Її головредом, видавцем і формальним власником став колишній редактор газети «Сьогодні» І. Гужва. Згодом до газети додався сайт vesti.ua, журнал «Вести», «Репортер», що працював за ліцензією «Русского репортера», а в березні 2014 року – радіостанція. Під час Майдану «Вести» займали провладну позицію, а після зміни влади почали маневрувати. У липні 2015 року І. Гужва пішов з холдингу. Відтоді «Вести» поступово дрейфували в бік відкрито проросійської риторики.

18 травня під час опозиційної акції з початку Дня Європи спортсмен В. Тітушко напав на журналістів Ольгу Сніцарчук і Влада Содея. В українській мові залишилося прізвище нападника як загальна назва напівкримінальних найманців, яких нацьковують на мирні акції протесту.

29 травня розпочався перший Львівський медіафорум, заснований людьми з комунікаційної команди львівського мера А. Садового. Форум виріс в одну з найбільших медійних подій у Східній Європі.

На початку листопада Б. Ложкін оголосив, що продав «Український медіахолдинг» разом із журналами «Forbes Україна» та «Кореспондент» олігарху С. Курченку (ціна – 500 мільйонів доларів, окрім Б. Ложкіна акції мали П. Порошенко, Р. Ахметов, І. Суркіс, Г. Боголюбов). У 2014 році Forbes відкликав ліцензію, заборонивши близькому до В. Януковича С. Курченкові використовувати бренд. Згодом стало відомо, що продаж відбувся під тиском В. Януковича.

22 листопада вийшло в онлайн-ефірі «Громадське телебачення» – ініціатива групи медійників, що відіграло важливу роль у висвітленні Революції гідності. Кореспонденти «Громадського» стали піонерами онлайн-стрімів. Після втечі В. Януковича в лютому 2014 року «Громадське» транслювали в ефірі Першого національного як альтернативу цензурованому державному телебаченню. Під час Євромайдану працювало «Громадське радіо», яке очолив А. Куликов.

26 листопада в ефір вийшов інформаційний канал «112 Україна». Його власником неофіційно вважали міністра внутрішніх справ В. За-

харченка. Канал змінював підставних власників. У грудні 2018 року його купив Т. Козак – права рука В. Медведчука.

На початку грудня вже було близько півсотні журналістів, які постраждали від свавілля силовиків і «тітушок». «Жилети й посвідчення більше не гарантують безпеки ані іноземним, ані навіть провладним журналістам. Розбиті камери, зламані руки, закривавлені обличчя, контузії від світлошумових гранат та численні випадки, коли журналістів били ті, хто мав їх захищати, – «правоохоронці». Фото кореспондента Reuters Гліба Гаранича із закривавленою головою облетіло весь світ як один із символів свавілля силовиків на Майдані».

2014 рік

У ніч з 18 на 19 лютого в центрі Києва наймані бандити-тітушки вбили журналіста газети «Вести» В'ячеслава Веремія. За свідченнями очевидців, йому вистрелили в живіт після того, як він показав прескарту.

7 березня відбулася публічна презентація нової громадської коаліції – Реанімаційний Пакет Реформ. До групи з медіареформи у складі РПР увійшли Т. Шевченко, Н. Лигачова, І. Розкладай, С. Остапа, В. Миський, О. Романюк, Д. Котляр, О. Бурмакін, А. Куріна, Л. Опришко та ін. Серед їхніх пропозицій – створення Суспільного мовлення, роздержавлення преси, розформування Національної комісії з питань захисту суспільної моралі, розширення доступу до публічної інформації, реформа законодавства в аудіовізуальній сфері тощо.

17 квітня Верховна Рада ухвалила Закон «Про суспільне телебачення і радіомовлення України», який відкрив нову (цього разу успішну) сторінку в історії реформування державних телерадіокомпаній у Суспільне мовлення.

16 травня вийшов перший номер журналу «Новое время». Його запустив колишній головний редактор «Корреспондента» В. Сич, а інвестором став чеський бізнесмен Т. Фіала. Згодом «Новое время» запустило сайт nv.ua, а за два роки купило «Радіо Ера», перетворивши його на «Радіо НВ» і стало медіагрупою.

12 липня на російському «Первом каналі» вийшов сюжет про біженку із Слов'янська Галину Пишняк, яка начебто на власні очі бачила «распятого мальчика в трусиках»/«розп'ятого хлопчика в трусиках» та інші «звірства» українських військових. Це далеко не єдина вигадка російської пропаганди стала символом інформаційної війни, яку Росія веде проти України.

Степан КОСТЬ
ВСТУП ДО ЖУРНАЛІСТИКИ

У серпні «група волонтерів і активістів, які називали себе Центром «Миротворець», запустила однойменний сайт, на якому публікують персональні дані людей, що нібито допомагають агресорові чи загрожують безпеці України. Згодом на сайті з'являтимуться списки журналістів, які отримували акредитацію для роботи на окупованих територіях, що буде жорстко засуджено журналістськими громадськими організаціями» [повна назва: «Миротворець. Центр досліджень ознак злочинів проти національної безпеки України, миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку». – С. К.]

9 вересня Окружний адміністративний суд Києва за позовом Національної ради з питань телебачення і радіомовлення заборонив ре-трансляцію в Україні 15 російських телеканалів – державних і таких, що найактивніше поширювало пропаганду Кремля. Згодом список мовників поповнювався. Це рішення багато критикували за недемократичність, але час показав, що заборона зменшила токсичну російську присутність в українському медіапросторі.

14 вересня С. Лещенко і М. Найєм, одні з найактивніших учасників руху «Стоп цензури!», оголосили, що балотуються до Верховної Ради за списком «Блоку Петра Порошенка». До парламенту також успішно балотувались О. Червакова, С. Заліщук, В. Сьюмар та інші медійники.

Наприкінці жовтня 2014 року Олена Притула, співзасновниця «Української правди», залишила посаду головної редакторки видання. Видання очолила Севгіль Мусаєва, колишня журналістка «Forbes Україна», засновниця видання Hubs О. Притула залишилася «редактором-засновником», який керує спецпроектами «УП». 2020 року виданню виповнилося 20 років.

2 грудня створили Міністерство інформаційної політики. «Воно отримало іронічне прізвисько «Мінстець» (за ім'ям міністра – екс-менеджера 5 каналу Ю. Стеця), його розкритикували ще до того, як почало діяти. Але врешті решт не стало, як побоювалися журналісти, інструментом цензури.

2015 рік

2 березня президент П. Порошенко присвоїв Надії Савченко звання «Героя України». «Ув'язнену в Росії військову льотчицю українські медіа не просто героїзували, а буквально зробили святою, ігноруючи сумнівні деталі її біографії. Поведінка Савченко після обміну 2016 року та її відкрита підтримка проросійських політсил стала для українців шоком і розчаруванням».

15 березня було ліквідовано Національну експертну комісію з питань захисту суспільної моралі. Кілька років її діяльності (2008-2011) були сповнені конфліктів і публічних протестів. Більшість медійників виступала проти регулювання їхньої діяльності з позицій так званої суспільної моралі.

31 березня окупаційна російська влада припинила мовлення кримськотатарського каналу АTR. Так завершилася зачистка кримського медіапростору від медіа, невідконтрольних окупантам. Канал переїхав до Києва й відновив мовлення в червні 2015 року. Незалежні медіа на окупованих Росією частинах Донеччини та Луганщини були знищені ще 2014 року – ті з них, що залишилися працювати, вимушені були йти на компроміс з окупантами.

16 квітня в Києві застрелили Олеса Бузину – публіциста, письменника й громадського діяча, що мав відверто проросійську позицію. За два роки суд не зміг винести вирок у цій справі, підозрювані (два ветерани війни на Донбасі) залишилися на свободі, а О. Бузина став одним із символів для російської пропаганди.

У червні було започатковано Донбас Медіа Форум. Це була перша спроба самоорганізації спільноти журналістів та медіапрацівників, які були змушені залишити Донбас навесні та влітку 2014 року. Головна мета форуму – донести до медійної та широкої громадськості, що Донбас – це Україна.

24 серпня в оновленому форматі почав працювати інформаційний канал NewsOne. З 2010 року канал належав В. Рабиновичу. 2014 року його купив Є. Мураєв. Обличчями каналу упродовж певного часу були екстремістські журналісти М. Ганнопольський та Є. Кисельов.

18 вересня канал «1+1» скасував ефір програми «Шустер live» за участі О. Ляшка та Ю. Луценка. Проте ефір відбувся на каналі «112». Контракт між «1+1» і С. Шустером було розірвано. С. Шустер звинуватив І. Коломойського в цензурі, а той С. Шустера – в продажності. 2016 року С. Шустера позбавили дозволу на роботу в Україні як іноземного громадянина, а його канал 33.tv припинив мовлення. Повернувся С. Шустер в Україну наприкінці 2019 року, після приходу до влади В. Зеленського.

1 жовтня набув чинності закон про прозорість медіавласності, що зобов'язав медіа розкрити своїх кінцевих бенефіціарів.

30 жовтня громадська організація «Телекритика» припинила співпрацю з холдингом «1+1». Команда Н. Лигачової залишила портал

Степан КОСТЬ
ВСТУП ДО ЖУРНАЛІСТИКИ

«Телекритика» і заснувала видання «Детектор медіа». Його частиною став і сайт «MediaSapiens», який належав завдяки західним донором саме ГО «Телекритика». Новий портал «Детектор медіа» стартував 8 лютого 2016 року. Сайт «Телекритика» залишався на «1+1» і його закрили восени 2020 року. Ще раніше «Плюси» закрили медіатаблід «Дуся».

16 листопада на «1+1» відбувся прем'єрний показ серіалу «Слуга народу» із В. Зеленським у головній ролі.

17 грудня Національна рада затвердила перший склад Наглядової ради Суспільного мовлення: до її складу увійшли Т. Лебедева, С. Остапа, Т. Шевченко, В. Портников, В. Міський, Т. Аврахов, Є. Глібовицький, Л. Малазонія. Перший голова – Т. Лебедева.

2016 рік

15 січня співзасновник «Громадського» Р. Скрипін оголосив про створення власного онлайнпроєкту Skrupin.ua. Колеги з «Громадсько» звинуватили його у привласненні пожертв та заробітків від реклами на «ютубі», а також у крадіжці домена. Р. Скрипін стверджував, що «Громадське» – його проєкт. Судова тяганина результату не дала.

16 лютого ексголовред газет «Сегодня» і «Вести» І. Гужва оголосив про створення нового онлайн-видання «Страна.ua». Це видання стане одним із найбільших поширювачів російських дезінформаційних нарративів і порушником журналістських стандартів «За п'ять років після створення «Страна.ua» РНБО накладе санкції на І. Гужву та осіб, причетних до підтримки сайту; за повідомленням СБУ, серед причин санкцій – ведення ними системної антиукраїнської пропаганди».

21 лютого під час трансляції з мітингу пам'яті загиблих на Майдані креативна продюсерка новин каналу «Інтер», росіянка М. Столярова нецензурно висловилася про передачу. М. Столярову звільнили й депортували.

3 квітня «Слідство.інфо» випустило розслідування «Подвійне життя Порошенка», створене в рамках міжнародного проєкту Rapam Papers. «Розслідувачі стверджували, що президент займався незаконним бізнесом в офшорах, наголошуючи, що це відбувалося якраз у дні «Іловайського котла». Це був один із найпотужніших ударів розслідувачів по репутації президента Порошенка і далеко не останній. Розслідування багато критикували [і цілком заслужено, бо це був свідо-

мий удар і по Україні. – С. К.], зокрема керівник суспільного З. Аласанія звернувся до Незалежної медійної ради з проханням дати матеріалу оцінку. НМР відповіла, що розслідування занадто емоційне, однак винні передусім політики, а не розслідувачі».

20 липня вранці вибухнула бомба, закладена в автомобіль телеведучого П. Шеремета, білоруського журналіста, який тривалий час працював у Росії і був директором із розвитку «Української правди» та ведучим «Радио Вести».

4 вересня «невідомі підпалили будинок продакшен-компанії «Національні інформаційні системи», що виробляє новини для каналу «Інтер». На фасаді залишили напис ««Інтер» – агент Москви». Нападники звідкись знали, що палити треба саме НІС, а не головний офіс із вивіскою «Інтер».

8 листопада набув чинності закон, що встановлював квоти на пісні українською мовою та українськомовні програми на радіо та телебаченні. На відміну від квот національного продукту, що існували від 2012 року, йшлося саме про українську мову. Комерційні медіа чинили українізації медіапростору спротив, але в наступні роки української мови в медіа ставало щораз більше.

19 грудня Інститут медіаправа (Центр демократії і верховенства права), «Телекритика» (Детектор медіа), Інститут масової інформації, «Інтерньюз-Україна» і Фундація «Суспільність» створили Незалежну медійну раду – експертний орган саморегуляції, що дає фахову оцінку медійному контенту. Першою головою НМР стала шеф-редакторка «Детектор медіа» Н. Лигачова. Наразі її очолює А. Черевко.

2017 рік

19 січня було зареєстроване Публічне акціонерне товариство «Національна суспільна телерадіокомпанія», а державні теле- і радіокомпанії припинили існування. Це був перший справді незворотний формальний крок до Суспільного мовлення. Воно отримало першу повноважну наглядову раду та першого керівника, якого призначила не влада.

У січні львівський канал ZIK почав перетворюватися на всеукраїнський та інформаційний. Цим процесом керували генпродюсер Г. Гелдієв та креативна продюсерка Н. Влащенко – вихідці з каналу «112». Через два роки власник «ZIK» П. Димінський продав його В. Медведчуку.

Степан КОСТЬ
ВСТУП ДО ЖУРНАЛІСТИКИ

25 травня в Україні заблокували доступ до російських соцмереж «Вконтакте», «Однокласники», а також сервіси «Яндекс» і «Мейл.ру».

12 липня ТРК «Ера», яка роками займала частину ефіру Першого національного каналу, відмовилася від ліцензії на мовлення. Але керівництво НСТУ ще два роки буде боротися за те, щоб «Ера» пішла з ефіру Суспільного мовника разом із піаром свого власника А. Деркача, екстрасенсами та іншим токсичним контентом. У 2020 році А. Деркач і його медіаактиви опиняться під санкціями США за «втручання в американські вибори та участь в російській мережі зовнішнього впливу». У серпні 2021 року санкції проти Деркача запровадять і Україна.

24 серпня на частотах колишнього ТОНІСа почав мовлення Прямий канал. Його запуском керував «біологічний батько» всіх провідних інформаційних мовників росіянин Олексій Семенов. Формальним власником був В. Максенко (колишній «регіонал»). Прямий демонстрував прихильність до П. Порошенка, який став його власником лише в лютому 2021 року.

5 жовтня Національна рада відмовила у продовженні ліцензій низці радіостанцій холдингу УМХ олігарха-втікача С. Курченка через непрозору структуру власності. Рішення будуть оскаржувати в судах. Зрештою левову частку частот виграє група радіостанцій Суспільного мовлення – «Українське радіо», «Радіо Промінь», «Радіо Культура», які отримають загальнонаціональне покриття, за що боролися багато років.

2018 рік

29 травня – СБУ інсценізувала «вбивство» опозиційного російського журналіста Аркадія Бабченка, щоб затримати Б. Германа, який нібито планував на замовлення Кремля вбити пів сотні медійників і громадських діячів. Б. Герман уклав угоду із слідством і невдовзі вийшов на волю.

1 серпня «Українське радіо» стало найпопулярнішою інформаційною радіостанцією країни за підсумками медіасезону в складі Суспільного мовлення. Добудувати FM-мережу та охопити всі обласні центри йому вдасться лише за три роки.

8 серпня журналісти інформаційної служби «1+1» вперше з 2004 року публічно виступили проти рішення керівництва каналу – запросити О. Марченка (дружину В. Медведчука) взяти участь у проекті «Танці з зірками». Протест не вдався, О. Марченко танцювала, але не перемогла.

5 жовтня формальним власником телеканалу NewsOne став нардеп від «Опозиційного блоку» Т. Козак, «права рука» В. Медведчука. 14 грудня Т. Козак став власником каналу «112 Україна», а 14 червня 2019 року – каналу ZIK; так сформувалася трійка каналів В. Медведчука.

24 жовтня припинило мовлення «Радио Вести» О. Клименка (одного із соратників В. Януковича).

19 листопада – почав мовлення телеканал «Наш». Його (разом із партією «Наші») заснував нардеп Є. Мураєв (однодумець В. Медведчука). Канал став головним осередком проросійської пропаганди на телебаченні після того, як на початку 2021 року закрили телеканали В. Медведчука.

31 грудня офіційно завершився процес роздержавлення друкованих ЗМІ. «Попри спротив органів влади та місцевого самоврядування, а часом і самих редакцій, абсолютна більшість державних і комунальних газет стали приватними або закрилися. Щоправда, реформовані медіа часто залишаються фінансово залежними від місцевої влади».

В останні хвилини 2018 року телеглядачі каналу «1+1» слухали привітання не президента П. Порошенка, а кандидата в президенти В. Зеленського. В команді В. Зеленського це пояснили технічною помилкою. Топменеджер каналу О. Ткаченко пояснив, що показати звернення кандидата – його свідоме рішення, а привітання чинного президента на Новий рік – рудимент совка.

2019 рік

5 лютого оголошено про створення Медіаруху «Медіа за усвідомлений вибір». Учасники руху заявили про намір дати змогу виборцям обрати президента і парламент на основі повної та достовірної інформації у ЗМІ.

27 лютого у програмі «Наші гроші з Денисом Бігусом» вийшло розслідування «Армія! Друзі! Бабки!» про корупцію в Укроборонпромі». Фігуранти розслідування І. та О. Гладковські. Воно стало символом-звинуваченням на адресу П. Порошенка і теж спричинилися до його поразки на президентських виборах.

18 квітня В. Зеленський взяв участь у політичному токшоу «Право на владу» на лояльному до нього каналі «1+1». Це був єдиний його вихід у прямий ефір під час кампанії. Від теледебатів на Суспільному В. Зеленський відмовився.

Степан КОСТЬ
ВСТУП ДО ЖУРНАЛІСТИКИ

29 серпня міністром культури, молоді та спорту призначили В. Бородянського. До сфери його відповідальності належить інформаційна безпека та медіапростір.

11 жовтня В. Зеленський встановив світовий рекорд із тривалості спілкування з журналістами – 14 год. 10 хвилин. «Марафон став символічною відповіддю на звинувачення в недостатній відкритості президента для ЗМІ».

3 грудня розпочав мовлення канал «Україна 24» (власник Р. Ахметов). За півтора року телеканал став одним із лідерів інформаційної ніші.

27 грудня у Верховній Раді зареєстрували проект закону «Про медіа». Його автори – депутати фракції «Слуга народу». Закон має впорядкувати проблемні питання статусу медіа та журналістів, регуляції та саморегуляції, прав і відповідальності у сфері медіа. Громадські організації відреагували на нього по-різному: від конструктивної критики до категоричного заперечення; закон досі вдосконалюють.

27 грудня вийшов останній випуск друкованої версії тижневика «Зеркало недели» («Дзеркало тижня»), який почав виходити 1994 року.

29 грудня вийшов на волю Станіслав Асеєв, журналіст, який два з половиною роки провів у російському полоні на Донбасі. Завдяки його свідченням світ дізнався про тортури, яким піддають в'язнів бойовики у в'язниці «Ізоляція».

2020 рік

1 березня на базі колишнього іномовлення UATV розпочав мовлення російськомовний канал «Дом», адресований мешканцям окупованих територій. Він транслюється лише в Інтернеті.

25 березня в Україні почався локдаун, пов'язаний з коронавірусною епідемією. Це змінило умови роботи медіа: чимало редакцій перейшло на дистанційну роботу та проведення заходів в онлайні (особливої популярності набула програма для організації відеоконференцій ZOOM), втратили змогу робити відеознімання, скоротився рекламний ринок. Зате зріс інтерес аудиторії до будь-якого контенту, пов'язаного з коронавірусною хворобою. Коронавірусний бум тривав лише кілька місяців. Втрата рекламних доходів змусила чимало медіа збирати пожертви, запроваджувати платний доступ до контенту або формувати платні клуби читачів.

ДОДАТКИ

6 квітня в ефірі кільканадцятьох каналів стартувала «Всеукраїнська школа онлайн». Учнім 5, 6 і 7 класів довелося дивитися телеуроки на каналах Медведчука.

У червні з декларації В. Медведчука стало відомо, що частка каналів «1+1» та «2+2» належить його дружині О. Марченко. На каналі відреагували збентежено, наче не знали цього самі. Після впровадження санкцій проти В. Медведчука і його дружини на її частку в «1+1» наклали арешт.

19 жовтня розпався рекламний альянс трьох медіагруп – «Інтера», «України» та StarLightMedia, який існував із 2013 року. Нова конфігурація – StarLightMedia + «1+1» проти «Медіа Групи Україна» + InterMediaGroup.

Примітки до ілюстрацій

У розділі «Світова передісторія української журналістики» використано карикатури із гумористично-сатиричного журналу «Комар» 1935-1936 років. Переважна більшість цих ілюстрацій належить Е.Козакові (його псевдонім – «Еко»). «Герої» ілюстрацій – відомі західноукраїнські публіцисти й політики 30-х років, теми ілюстрацій пов'язані з певними ситуаціями в суспільно-політичному й журналістському процесах 30-х років. Зазначимо, що «Комар» належав до концерну «Українська преса» (його очолював І. Тиктор), що підтримував Українське національно-демократичне об'єднання.

Рис. 1 на стор. 93 – Д. Донцов як теоретик українського націоналізму часто полемізував із діячами Українського національно-демократичного об'єднання (легальної впливової партії; художник показав Д. Донцова у вигляді Дон-Кіхота, який воює з вітряками (тобто уявним ворогом) (*«Комар»*. 1935. Ч. 23. С. 1).

Рис. 2 на стор. 94 – йдеться про Б.-І. Антонича (виняток, оскільки політичною діяльністю відомий поет не займався), який віддавав свої твори і для журналу Д. Донцова «Вістник» (націоналістичного спрямування) і для двотижневика «Назустріч» (ліберального спрямування), де одним із керівників був М. Рудницький, опонент Д. Донцова в поглядах на літературу (*Комар*. 1935. Ч. 14. С. 3).

Рис. 3 на стор. 95 – на цьому рисунку бачимо М. Рудницьку (головну редакторку журналу для жінок «Жінка») й основних співробітників та авторів – її братів Михайла, Івана та Антона (*Комар*. 1935. Ч. 22. С. 5).

Рис. 4 на стор. 96 – Д. Паліїв, учасник визвольних змагань (згодом сотник Дивізії «Галичина»), лідер Фронту національної єдності.

Рис. 5 на стор. 96 – І. Іванець, учасник визвольних змагань, один із видавців «Червоної Калини», організатор виставки пам'яток Українських січових стрільців (*Комар. 1935. Ч. 10. С. 8*).

Рис. 6 на стор. 97 – йдеться про домовленість між керівниками друкованих органів провідних партій про припинення полеміки на сторінках газет. На рисунку: О. Назарук (головний редактор «Нової зорі», органу Української народної обнови) й І. Кедрин-Рудницький (один із керівників «Діла», газети, яка підтримувала політику Українського національно-демократичного об'єднання) (*Комар. 1935. Ч. 2. С. 5*).

Рис. 7 на стор. 98: М. Голубець, колишній Січовий стрілець, учасник визвольних змагань, мистецтвознавець, критик, історик, поет (*Комар. 1935. Ч. 45. С. 4*).

Рис. 8 на стор. 99 – йдеться про постійні спроби порозумітися й уникнути гострої й неперемірливої полеміки як між друкованими органами провідних партій, так і між відомими публіцистами цих партій. На передньому плані – О. Назарук (газета «Нова зоря», друкований орган Української народної обнови) і В. Мудрий («Діло»), який був і послом Сейму; на другому плані – непримиренні опоненти Д. Донцов і М. Рудницький, дружню розмову яких навряд чи можна було б уявити (*Комар. 193. Ч. 26. С. 8*).

Рис. 9 на стор. 100 – М. Стахів, учасник визвольних змагань, політичний діяч, автор багатьох праць про Західноукраїнську Народну Республіку й Українську Народну Республіку, один із лідерів і публіцистів Української соціалістично-радикальної партії (*Комар. 1936. Ч. 1. С. 6*).

Рис. 10 на стор. 100 – автошарж Е. Козака (*Комар. 1936. Ч. 1. С. 6*).

Рис. 11-16 до розділів 2, 3, 5 – із книги Я. Гашека «Весело про газети й газетярів (Hašek J. Vesele o novinách a novinářích. Praha: Novinář, 1983. 270 s.), яку ілюстрував Ї. Сліва, відомий чеський художник та ілюстратор. У цій книзі він із гумором і дотепно вказав на деякі не дуже приємні й позитивні сторони журналістики.

Генний покажчик

А

Августин св. – 208, 344
Аграновський А. – 229
Адамс С. – 45
Айнштайн А. – 404
Альмодовар П. – 136
Анастасія П. – 371
Андреев Л. – 312, 313
Андрусів П. – 69
Андрухович Ю. – 250
Антонич Б.-І. – 94
Антонович В. – 59
Аньєс Ів – 110, 131, 139, 143, 168,
323, 324, 331
Ар'єв В. – 250
Аристотель – 29, 112, 151, 179,
186, 207
Аркас М. – 435
Арон Р – 128
Арсенич М. – 9
Артем (Ф. Сергеев) – 67
Архипенко О. – 279
Ахметов Р. – 122

Б

Бабій О. – 9, 340
Бабченко А. – 417
Багрянний І. – 346, 359, 360, 374
Балаклицький М. – 249
Балфур М. – 195
Бальзак О. – 195

Бальмонт К. – 256
Банажинські Дж. – 142
Бандера С. – 9, 15, 80, 102, 167,
336, 402
Баран С. – 9, 74
Баранович Л. – 83, 283
Барагура В. – 15
Бартельс К. – 200
Батер В. – 307
Бахтін М. – 362
Бачинський В. – 9
Беднаржік П. – 24
Белей І. – 85
Белл Д. – 261
Беляєв В. – 67
Беннет Дж. – 47, 49
Бердяев М. – 212, 213, 214, 229,
230, 258
Бережной С. – 271
Берн А. – 38
Беттер А. – 38
Биби́к С. – 150
Биховська Е. – 135
Блок О. – 211
Блюм Р. – 122
Бойд Е. – 365
Бойдуник О. – 9, 75
Боккаччо Дж. – 35
Бочаров Г. – 229
Бош Є. – 67
Брант Дж. – 363

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Бруно Дж. – 207
Брюсов В. – 211
Булгаков М. – 338
Бульба-Боровець Т. – 76
Бурдье П. – 261
Бусел Я. – 10, 77

В

Вазарі Г. – 35
Валуєв П. – 284
Вальраф Г. – 307
Ванькович М. – 416
Вартанова Є. – 130
Вассиян Ю. – 9, 75, 80, 167
Вашингтон Дж. – 45
Вебер М. – 152
Вейтлінг В. – 254
Величко С. – 83
Верговен А. – 35
Виговський І. – 383
Винниченко В. – 339, 346, 393, 394
Винничук Ю. – 250, 288
Вишенський І. – 345
Вишинський К. – 149
Вільгельм Оранський – 39, 136
Вільямс Т. – 136
Вітик С. – 74
Вітовський Д. – 73
Владимиров В. – 17
Власенко Д. – 289
Вовк Хв. – 59, 60
Возняк М. – 265
Волерт В. – 28, 32, 33, 36, 41, 46,
47, 152, 410
Волинець С. – 9

Володимир Великий – 378
Волошин О. – 10, 77
Вольни-Зможинський К. – 329,
332, 334, 349, 355, 364
Вольтер – 186
Вольф Б. – 48
Вольфф Ф. – 304, 355

Г

Габрусевич І. – 9
Габсбург-Лотрінген В. – 67
Гавас Ш. – 48
Гай М. – 229
Галан Я. – 357
Галятовський І. – 83, 283
Ганкевич Л. – 74
Ганкевич М. – 74
Гартсворт А. – 49
Гашек Я. – 15
Гегель Г.В.Ф. – 112, 152, 207, 254
Гейбер А. – 121, 325, 326, 327
Гелбрейт Дж. – 128
Гельвецій К.А. – 271
Гемінгвей Е. – 15
Геродот – 21, 31, 186, 345
Гете Й.В. – 345
Гнатевич Б. – 9
Гніздовська К. – 145
Гоббс Т. – 152, 254
Гоголь М. – 53, 68
Годальська М. – 310
Головінський Ю. – 9
Голубець М. – 97
Гонгадзе Г. – 289
Гончар О. – 338

Степан КОСТЬ
ВСТУП ДО ЖУРНАЛІСТИКИ

- Гопкінс С. – 44
Горацій – 32
Граб'янка Г. – 83
Грабовський С. – 203
Гракх Г. – 30
Гракх Т. – 30
Григораш Д. – 304
Грицак Я. – 69
Гриценко О. – 16, 108
Грушевський М. – 10, 15, 81, 87,
167, 168, 190, 220, 342, 343, 344,
346, 400, 401, 435
Гутенберг Й. – 23, 24, 35, 36, 119,
133, 158
- Д**
- Дагер Л.-Ж. – 48
Дантон Ж.-Ж. – 42
Дармограй М. – 8
Дашкевич Р. – 191
Декарт Р. – 35
Демосфен – 186
Демулен К. – 41, 42
Денисова Т. – 136
Дерев'янку Б. – 289
Дереш Л. – 250
Дерман У. – 128
Дефо Д. – 39
Дженкінс Г. – 128
Джеферсон Т. – 281
Дзюба І. – 220, 337, 338, 346
Дідик Й. – 8
Дідро Д. – 186, 345
Дікінсон Дж. – 44
Дмитрук В. – 19
Довженко О. – 416
- Довіфат Е. – 170
Докторович О. – 134
Донцов Д. – 9, 80, 81, 91, 93, 101,
156, 167, 168, 192, 193, 220, 239,
266, 303, 336, 339, 358, 359
Донцова-Бачинська М. – 72
Дорошенко Д. – 435
Дорошенко П. – 383
Достоевський Ф. – 266, 376, 377
Драган А. – 9
Драгоманов М. – 59, 60, 265
Драч І. – 220, 284, 373, 374, 398
Дрейфус А. – 410
Дроздовський Д. – 136
Дужий М. – 9
Дяк М. – 104
Дяків О. – 10, 77, 152, 229, 264
- Е**
- Ебер Ж.-Р. – 42
Енгельмеєр П. – 210
Еразм Роттердамський – 35
Ераскін Дж. – 254
Ерберг П. – 210, 211, 212
- Є**
- Єфремов С. – 89
Єшкілев В. – 250
- Ж**
- Жаботинський В. – 67
Жацько В. – 107
Животко А. – 56, 59, 303
Житарюк М. – 236, 240, 253, 260, 261
Житецький П. – 59
Жолдак Б. – 250

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Жоліо-Кюрі Ф. – 404

З

Забужко О. – 250

Загребельний П. – 250

Замятін М. – 147, 252, 253

Здорова В. – 15, 16, 18, 107, 218,
219, 220, 222, 225, 226, 229, 352,
436

Зеров М. – 340

Зиблікевич Є. – 9

Зизаній Л. – 283

Зібер М. – 60

Зіммель Г. – 152

Зоркін К. – 159

І

Іван св. ап. – 34

Іванець І. – 96

Іванов В. – 307

Ігнатієнко В. – 53, 54, 55

Іларіон (Іван Огієнко) – 336

Іщенко Н. – 120, 429, 430

Ї

Їрак Я. – 24

Й

Йогансен М. – 352

К

Казакова Т. – 116, 117, 349, 355, 364

Какареко К. – 143

Калішевський А. – 329, 332, 334

Калнишевський П. – 380

Камінський А. – 339

Кампанелла Т. – 236

Кант І. – 207, 403

Капусцінський Р. – 19

Кароліус Й. – 38

Картер К. – 311, 312

Кархут В. – 9

Катков М. – 254

Катон – 30

Кацухіро Й. – 144

Качмар В. – 9

Качмар М. – 9

Квецко Д. – 104

Квінтіліан – 30

Квітковський Д. – 9

Кедрин-Рудницький І. – 5, 6, 15, 74,
81, 95, 97, 165, 166, 246, 303, 336

Кемпбелл Дж. – 43

Кеплова Б. – 24

Кисельов Д. – 149

Кисілевська О. – 72

Кібл Р. – 302, 323

Климентій XIII – 271

Ключевський В. – 378

Коберський К. – 74

Ковч О. – 233

Козей С. – 200

Колаковський Л. – 441, 442

Колодзінський М. – 9, 75

Конан-Дойль А. – 113

Кониський О. – 60

Коновалець Є. – 91, 102, 192, 193, 246

Копецька-П'єх К. – 129

Кордюк Б. – 9

Корнійчук О. – 338

Короленко В. – 211

Корчак Я. – 233

Степан КОСТЬ
ВСТУП ДО ЖУРНАЛІСТИКИ

- Коссак З. – 9, 75
Костенко Л. – 346
Костів К. – 303, 304
Костомаров М. – 377
Коцюбинська М. – 346
Коцюбинський Ю. – 89
Кравців Б. – 9, 31
Краківський З. – 104
Краль Г. – 334
Красицький І. – 345
Кривошея Г. – 16, 108
Кромвель О. – 39
Крушельницький А. – 73, 303
Ксенофонт – 31
Кубійович В. – 66
Кужель У. – 229
Кузеля З. – 81
Кузнецова О. – 305, 306, 310
Куліш П. – 15, 85, 338, 346
Купчинський Р. – 354
Кучма Л. – 11, 263, 354
Кушнір М. – 229
- Л**
- Лазебник Ю. – 225
Лайнбарджер П. – 195
Лассвелл Г. – 185, 186
Лафета П. – 357
Лебедь М. – 9
Левицький М. – 60
Ленкавський С. – 9, 75
Лессінг Г. – 345
Леся Українка – 217, 256, 309, 346
Лигачова Н. – 147, 148
Лизанчук В. – 252, 351
- Липа Ю. – 68, 80, 167, 336
Липинський В. – 15, 67, 336, 357
Лисенко М. – 60
Лі М. – 142
Лівій – 31, 32
Ліппман В. – 185
Локк Дж. – 236, 254, 345
Лосев І. – 123, 341
Лубкович І. – 329, 334
Лук'яненко Л. – 104
Лукас Е. – 129, 199, 204, 205
Луначарський А. – 211
Людендорф Е. – 188
Людювик XVI – 41
Людювик XIII – 40
Львовичкін С. – 122
Льоса М. – 15
- М**
- М'ясников Г. – 262
Мазепа І. – 203, 386
Маївський Д. – 10, 229
Макаренко А. – 233, 288
Мак-Квейл Д. – 239
Мак-Люен М. – 23, 24, 261
Маланюк Є. – 15, 359
Мар'яна Чорна – 289
Марат Ж.-П. – 41
Марецький П. – 362
Марк Твен – 15
Маркес Г. – 9
Марко Боеслав – 229
Марконі Г. – 23
Марсіал – 32
Мартинець В. – 75, 76

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

- Мартін Дж – 195
Маск І. – 144
Матвіїв Т. – 371
Матла З. – 9
Матчак М. – 9
Медведчук В. – 1222, 123, 263
Мелещенко О. – 117
Мельничук Ю. – 357
Мережковський Д. – 377
Мержинський С. – 217
Меріме П. – 345
Мигаль Т. – 357
Микитчак В. – 72
Миرون Д. – 9, 10, 77
Михайлин І. – 13, 15, 17, 18, 21, 54,
56, 58, 59, 83, 84, 107, 113, 114,
117, 158, 175, 178, 182, 185, 221,
222, 234, 239, 253, 260, 336, 347,
350, 353, 364, 436, 438, 439
Михальчук К. – 60
Міль Д. – 236
Мільтон Дж. – 38, 236, 254, 259,
280
Мірчук П. – 9, 203
Мітіна Л. – 232
Мітринга І. – 9, 10, 77
Міхновський М. – 85, 89, 220
Міцкевич А. – 264
Могила П. – 283
Монтень М. – 35
Монтеск'є Ш.-Л. – 186
Мопасан Г. – 234
Мор Т. – 236
Москаленко А. – 113, 175
Мрозевич К. – 15, 19, 411
Мудрий В. – 99, 303
Мукомела О. – 285, 286
Мушкетик Ю. – 271
- Н**
- Назарук О. – 15, 96, 99, 303, 336
Наполеон – 157
Негронте Н. – 128
Некрасов В. – 346
Нечиталюк М. – 265, 352
Ніксон Р. – 195
Ніренберг Б. – 142
Норткліф – 189
- О**
- Овечкін В. – 229
Олег Ольжич – 10, 75, 76, 80, 167
Онацький Є. – 75
Орвелл Дж. – 147, 150, 151, 163,
249, 252, 293
Орех А. – 149
Орлик П. – 383, 386, 387
Ортега-і-Гассет Х. – 440
Остап Вишня – 353
Отіс Дж. – 44
Охримович С. – 9
- П**
- Пєсков В. – 229
Павлик М. – 85
Павлів-Білозерський О. – 74
Паладійчук Р. – 9
Палацький Фр. – 345
Палій О. – 306, 375, 388
Паліїв Дм. – 10, 74, 96, 303, 358
Парандовський Я. – 340

Степан КОСТЬ
ВСТУП ДО ЖУРНАЛІСТИКИ

- Парсонс Т. – 152
Паскаль Б. – 345
Пачовський Т. – 8
Педолинський С. – 59
Пейн Т. – 45, 46
Пеленський З. – 10
Петерсон Т. – 236, 237, 239, 260,
261
Петлюра С. – 10, 15, 67, 167, 337,
359, 372, 392, 394, 402
Перацький Б. – 76
Пікассо П. – 361
Піл Е. – 416
Пілсудський Ю. – 75
Пінчук В. – 122
Піпер Г. – 24
Платон – 151, 179, 207, 248, 254,
256, 277, 291, 292, 293, 344
Плахонін О. – 341
Пліній Молодий – 344
Погодін М. – 60, 375
Позичанюк Й. – 10, 77
Потятиник Б. – 251
Почепцов Г. – 13
Прилипка О. – 53
Приступенко Т. – 307, 308, 309,
310
Прокоп М. – 10
Пулітцер Дж. – 49
- Р**
- Рабле Ф. – 35, 345
Радивилівський А. – 83
Радов Г. – 289
Ракшанов М. – 289
- Расін М. – 345
Рассел Б. – 404
Ребет Д. – 10
Ребет Л. – 10
Ревай Ф. – 10
Редько Ю. – 8
Рейтер Дж. – 48
Рекват Й. – 24
Рендол Д. – 300, 301
Рильський М. – 15
Рильський Т. – 60
Рішельє – 40, 282
Робесп'єр М. – 41, 42, 2259, 282
Рогач І. – 77
Рожик М. – 391
Розанов В. – 377
Романюк М. – 67
Ронсар П. – 35
Рошко І. – 77
Рудницький М. – 5, 6, 8, 9, 95
Рудницька М. – 5, 95
Русов С. – 59
Русс-Моль С. – 169, 171, 309, 335
Руссо Ж.-Ж. – 152, 186, 254, 345
- С**
- Саллюстій – 31
Самовидець – 83
Самчук У. – 15, 64
Сверстюк Є. – 346
Светоній – 32, 33
Світ Дж. – 39, 345
Сезенєвська К. – 147
Семенов Ю. – 123
Сенека – 344

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Сеник О. – 77

Сердюк Є. – 307

Симиренко В. – 72

Симонен М. – 149

Симоненко В. – 15

Синоруб Г. – 367

Сіберт Ф. – 236, 237, 239, 260, 261

Сірополко С. – 234, 316

Сковорода Г. – 232, 258, 345

Скоропадський П. – 89

Скотт В. – 345

Скочко П. – 346

Славинецький Є. – 283

Словацький Ю. – 345

Смотрицький Т. – 345

Собчак Я. – 143

Соколов В. – 205

Сократ – 170, 186, 277, 278

Соловійов В. – 149

Сорокін П. – 128

Спіноза Б. – 55, 205, 207, 262

Ставровецький К. – 83, 283

Старицький М. – 60

Старосольський В. – 74

Старух Я. – 10

Стахів М. – 100

Стебельський Б. – 10

Стебельський С. – 10

Степанів О. – 340

Стерн Л. – 345

Стецько Я. – 10, 15, 336

Сушко Р. – 10

Сціборський М. – 77

Сюта Г. – 136

Т

Тапскот Д. – 433

Таранько М. – 72

Тассо Т. – 36

Татаркевич В. – 207, 208, 209, 210, 212

Тацит – 31, 33

Теліга О. – 10, 64, 76

Тиктор І. – 72, 164

Толстой Л. – 266, 313

Томашівський С. – 15, 358

Тоффлер Е. – 131

Трохим Н. – 119

Ф

Федюк П. – 371

Флер де М. – 24

Флобер Г. – 345

Франклін Б. – 43

Франклін Дж. – 43

Франко І. – 5, 15, 80, 81, 85, 167, 168, 190, 220, 265, 266, 286, 309, 340, 403, 412, 418

Фуггер – 37

Хасевич Н. – 77

Хвильовий М. – 220, 359

Херст В. – 49

Хилінський М. – 169, 171, 309, 335

Хмельницький Б. – 382, 383, 384

Холл Е.Б. – 271

Христос – 33, 34, 186

Ц

Цезар – 32

Целевич В. – 10

Степан КОСТЬ
ВСТУП ДО ЖУРНАЛІСТИКИ

Цицерон – 30, 31, 344

Ч

Чапек К. – 15

Чарльз А. – 142

Чемеринський О. – 77

Чернява І. – 339

Чернишевський М. – 236

Черчілль В. – 104

Чечвянський В. – 353

Чикаленко Є. – 72, 212

Чорновіл В. – 346

Чубинський П. – 59, 60

Чукас М. – 195

Ш

Шевченко Т. – 85, 265, 289, 382,
390

Шеллінг Ф.-В. – 207

Шептицький А. – 72, 80, 88, 131,
183, 184, 223, 22, 247, 287, 336

Шереметьєва Л. – 346

Шкляр В. – 16, 108

Шлемкевич М. – 74, 79, 80, 81, 358

Шрам В. – 236, 237, 239, 260, 261

Штикало Д. – 10

Штурмінгер А. – 195

Шульчевський М. – 330, 331

Шухевич Р. – 10, 336, 402

Ю

Юзефович М. – 59

Юм Д. – 254

Я

Яковенко І. – 148, 341

Янів В. – 10, 76

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

КОСТЬ Степан Андрійович

ВСТУП ДО ЖУРНАЛІСТИКИ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Текст подано у авторському редагуванні

В оформленні навчального посібника використано карикатури із журналу «Комар» (1935–1936) й ілюстрації відомого чеського художника й карикатуриста Ї. Сліви до збірки фейлетонів Я. Гашека «Весело про газети й газетярів» (Прага, 1983).

Комп'ютерне верстання *Л. М. Семенович*
Обкладинка *В. О. Роган*

Формат 60×84/₁₆. Ум. друк. арк. 29,76.
Тираж 300 прим. Зам.

Львівський національний університет імені Івана Франка.
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000

С В І Д О Ц Т В О

про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 3059 від 13.12.2007 р.